

Oorkaan, Trommelvuur, © Anna van Kooij, Het Leerorkest, De Melkweg, Apolloschool

KENNISKRING MUZIEKEDUCATIE

Scholen en muziekinstellingen zetten de toon

Inhoudsopgave

Inleiding	2
<i>Kenniskring Muziekeducatie</i>	
Conclusies en aanbevelingen voor de verankering van muziekonderwijs op school	4
- Scholen	4
- Muziekinstellingen	6
Experts over muziekeducatie	7
- Rineke Smilde, lector bij het Lectoraat Lifelong Learning	
- Marga Wobma-Helmich, hoofd educatie, participatie en programmering bij Het Muziektheater	
- Melissa Bremmer, docente Onderwijskunde aan de masteropleiding Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten	
- Annemieke Huisigh, projectleider van Stichting Toeval Gezocht	
- Paul Vogelesang, directeur van Edu-Art	
- Tynke Hiemstra, Fonds voor Cultuurparticipatie	
Introductie muziekeducatie, basisbegrippen	10
- Muziek als definitie	10
- Effecten van muziek	11
- Vormen van muziekeducatie	13
- Doorgaande leerlijn muziekeducatie, een definitie	14
De kenniskringgesprekken	15
- Scholen aan het woord	15
Verwachtingen scholen	16
Doorgaande leerlijn en verbinding met andere vakken	17
De competenties van een muziekdocent	18
De voor- en nadelen van een muziekdocent	18
- Muziekinstellingen aan het woord	19
Verwachtingen muziekinstellingen	20
Met dank aan	21
Bijlagen	
1 Deelnemers kenniskringen	22
2 Websites en literatuur	24
3 Overzicht muziekaanbod	26
Colofon	46

Inleiding

Kenniskring Muziekeducatie

Muziekonderwijs staat volop in de belangstelling, zowel landelijk als internationaal.

Hoe scholen en muzikale instellingen in Amsterdam de ontwikkelingen zien, is door Mocca, het expertisenetwerk cultuureducatie, uitgediept in een kenniskring muziekeducatie. Een eerste aanzet voor deze kenniskring waren een bezoek aan muziekeducatieprojecten in Duitsland en de uitkomsten uit het rapport van DMO, de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de Gemeente Amsterdam, over de huidige situatie van het muziekonderwijs in Amsterdam: *Naar een Deltaplan voor het muziekonderwijs*¹ Dit rapport onderstreept het belang van muziekonderwijs: muziek maakt slimmer en socialer. Muziek biedt veel mogelijkheden om kinderen en jongeren te stimuleren op sociaal-emotioneel vlak en heeft daarnaast een positieve invloed op de cognitieve vakken. Dit wordt ondersteund door een flink aantal wetenschappelijke onderzoeken.

Ondanks deze wetenschap zijn er op Nederlandse basisscholen steeds minder vakdocenten muziek om de positieve effecten van muziekonderwijs te ondersteunen. Niet ieder schoolgaand kind komt automatisch in aanraking met muziek. Scholen hebben immers de keuzevrijheid of ze al dan niet een muziekdocent aanstellen en of ze muziekeducatieve projecten inkopen voor de leerlingen.² Een andere factor die de situatie voor muziekonderwijs bemoeilijkt, is de zoektocht naar aansluiting op de belevingswereld en cultureel diverse achtergrond van jongeren.

Dan zijn er de praktische vragen, verwoord door Paul Vogelesang³: scholen en muzikale instellingen denken van elkaar te weten waar de vaardigheden en vragen liggen, maar is dat wel zo? Hebben de producenten een beeld van wat er gaande is op de scholen? Welke verbinding hebben de muziekactiviteiten met het onderwijsprogramma? Wat doen ze met nieuwe media en muziek? Denken de producenten vanuit het belang van de musici of vanuit het belang van de kinderen? Bepalen de passie en bevoegdheid van de muziekproducent het aanbod?

Om muziekeducatie opnieuw vorm te geven, is een aantal landelijke en lokale initiatieven gestart. De nieuwe regeling *Er zit muziek in ieder kind* van het Fonds voor Cultuurparticipatie⁴ investeert in projecten die muziek een plek in het onderwijs geven. Verder is er in navolging van het Engelse project Music Manifesto een promotiecampagne *Muziek telt* opgestart, die werkt aan een database met informatie over muziek en aan de projecten *Alle kinderen zingen* en *Ieder kind een instrument*.⁵

1 Hemel van, A., Naar een deltaplan voor het muziekonderwijs, DMO/Kunst en Cultuur, mei 2009 Amsterdam

2 Voor meer informatie over keuzevrijheid uit kunstvakken in het VO zie de Landelijke Monitor Oberon 2007/2008/2009, Oomen e.a. Voor meer informatie over de kerndoelen voor PO zie <http://tule.slo.nl/KunstzinnigeOrientatie>

3 Paul Vogelesang, directeur van Edu-Art

4 Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft sinds 2010 een nieuwe regeling waarbij subsidie aangevraagd kan worden, zie www.cultuurparticipatie.nl

5 Zie website www.musicmanifesto.co.uk

In Amsterdam is er geormerkt budget voor cultuureducatie: het Voucherbeheer-budget en de Plusregeling van het Amsterdams Fonds van de Kunst.⁶ Er zijn ook landelijke regelingen, zoals de Lumpsumregeling en de Cultuurkaart van het CJP. Minder draagkrachtige ouders kunnen een financiële tegemoetkoming aanvragen voor bijvoorbeeld privémuzieklessen van hun kind bij het Jeugdcultuurfonds en via gemeentelijke regelingen. Brede scholen en het programma Brede Talentontwikkeling (BTO) bieden kansen om in de wijken nieuwe samenwerkingsverbanden voor muziekonderwijs te ontwikkelen. Talentenmakelaars, cultuurcoaches of combinatiefunctionarissen zijn nieuwe functies die belangrijke schakels vormen bij de realisatie van dergelijke projecten in de stad.

Deze ontwikkelingen zijn met een aantal experts, met scholen en met muziekinstellingen besproken en hen is gevraagd wat muziekeducatie zou vergemakkelijken en verbeteren.

Dit verslag van de kenniskring begint met de conclusies en aanbevelingen van scholen en muziekinstellingen, gevolgd door de gedachten van de geraadpleegde experts. Het verslag biedt daarna algemene informatie over muziekeducatie en sluit af met een gespreksverslag van de kenniskringgesprekken. In de bijlagen is een overzicht opgenomen van een aantal muziekeducatieve organisaties in Amsterdam plus andere informatie over muziekonderwijs in Amsterdam.

Deze kenniskring is opgezet en begeleid door Ariane Vervoorn.

Peggy Brandon
Directeur Mocca
Amsterdam juni 2010

Apoloschool

---

6 Het budget voor basisschoolleerling is per jaar 20 euro, voor de onderbouw vmbo 35 euro per jaar, voor bovenbouw VO 15 euro per jaar. Via de Plusregeling van het AFK kunnen scholen en producenten subsidie voor educatieve projecten aanvragen. Zie websites: www.voucherbank.nl, www.cultuurkaart.nl, www.afk.nl

7 Zie www.jeugdcultuurfonds.nl

Conclusies en aanbevelingen voor de verankering van muziekonderwijs op school: Scholen

Het ideaal van de meeste scholen is om een doorgaande leerlijn voor muziek te ontwikkelen en om vakoverstijgend te werken, zonder de waarde van het vak muziek als discipline uit het oog te verliezen.

- Scholen willen meer duidelijkheid over hoe muziekonderwijs in te zetten in doorgaande lijn en vragen om een format voor een doorgaande leerlijn muziek.

Het is belangrijk om een doorgaande leerlijn van het primair- naar het voortgezet onderwijs te ontwikkelen waarbij ieder kind zijn muzikale talenten kan aanspreken.

- Door het aanstellen van een muziekdocent staat het vak op het rooster en is er expertise in huis. Een goede muziekdocent zal een scala aan competenties moeten beheersen en is tevens een onmisbare schakel in de verankering van muziekeducatie op een school. De vakdocent personifieert de doorgaande leerlijn en heeft een belangrijke rol als aanjager voor muziek op school. Het risico is dat het muziekonderwijs staat of valt bij de kwaliteit van één persoon, aan wie alles wordt opgehangen; goede verankering is dus van belang.

- Het is de taak van de muziekdocent om de leerlijn muziek te beschrijven met een heldere doelstelling en visie in samenhang met cultuureducatie op school, zodat er structuur en samenhang ontstaat. Maar krijgt de docent hiervoor tijd en ruimte van de directie? Is er budget, zijn er faciliteiten, hoe ga je om met cijfers, wordt muziekeducatie als fundamenteel belangrijk gezien door docenten en directie, hoe is de positie van het vak binnen de school, hoe is de fysieke ligging van de school, is de docent daarnaast ook musicus, hoe gaat deze om met extern aanbod en de besteding ervan? Hoe zorgt de muziekdocent ervoor dat muziek breed gedragen wordt, hoe creëert hij of zij draagvlak?

- Een dubbele bevoegdheid van de groepsleerkracht is een uitkomst. Bij afwezigheid van een muziekdocent kan samenwerking met muziekscholen of producenten een positieve impuls geven aan muziek op school.

- Draagvlak is een belangrijke voorwaarde. Op het moment dat een docent het organisatorisch niet goed voor elkaar heeft en geen draagvlak heeft ontwikkeld, is het erg lastig om dingen voor elkaar te krijgen. Wat helpt bij het creëren van draagvlak voor muziek op school is het geven van live muziekpresentaties, zoals schoolbands met leerlingen en docenten, zodat muziek aanwezig is en positieve synergie geeft. De enthousiasmerende en deskundige rol van de muziekdocent hierbij is fundamenteel. Ook vakoverstijgende projecten versterken de plek van muziek als vak op school.

- Faciliteiten als een muzieklokaal, studio's en instrumenten, een goed rooster, planning van muziekactiviteiten en budget voor activiteiten: het zijn fundamentele randvoorwaarden voor het geven van muziekonderwijs. Een aantal muziekdocenten in het voortgezet onderwijs moet zonder muzieklokaal en instrumenten aan het werk. Zij geven les in gewone lokalen: dat zorgt voor geluidsoverlast en leidt tot irritaties bij collega's. Dat maakt de uitoefening van hun vak tot een moeilijke opgave. Voor een muziekdocent is het van belang om duidelijke afspraken te hebben over het geven van muzieklessen zodat hij niet als ziektevervanging ingezet wordt, maar echt met het vak muziek bezig kan zijn. Op de meeste VO-scholen is het aantal uren onevenredig verdeeld: de sectie beeldende vorming heeft bijna altijd de meeste uren, de muziekdocent moet vechten voor het behoud van zijn uren. Als een groepsleerkracht een dubbele bevoegdheid heeft, biedt dit het voordeel van een grotere aanwezigheid op school en meer betrokkenheid bij het team.

- Het is van groot belang om een vast rooster te hebben en een jaarplanning voor muziekactiviteiten. Muziek op het rapport met beoordeling werkt mee aan de status van het vak ten opzichte van de andere vakken. Maar het formele aspect van het geven van een cijfer staat voor sommige vakdocenten muziek in het voortgezet onderwijs juist haaks op het informele karakter van de muzieklessen. Andere voorwaarden voor verankering van muziekonderwijs in de school zijn financiële zekerheid bij de school, de aanstelling van de vakdocent en muziekprojecten.
- Het voortgezet speciaal onderwijs vergt, al naar gelang de doelgroep waaraan lesgegeven wordt, specifieke aanpassingen van muziekonderwijs. Het is een zoektocht voor de docent om te kijken wat ieder kind kan, aangezien op een school voor speciaal onderwijs kinderen met zeer diverse handicaps zitten. Hoe leer je kinderen met een spraakstoornis zingen, autistische kinderen zich uiten, dove kinderen musiceren en blinde kinderen bewegen op muziek? De muziekdocent is hier veelal niet in opgeleid en moet zelf op zoek naar oplossingen.
- Anderzijds zijn er muziekdocenten in het voortgezet onderwijs die vastlopen in de begeleiding van getalenteerde leerlingen. Op deze scholen lopen de docenten aan tegen een veelheid aan zaken, zoals de individuele begeleiding van leerlingen bij de aanschaf van een muziekinstrument, of het matchen van leerlingen die wel en die niet kunnen musiceren in de muziekles.
- Basisscholen signaleren een gebrek aan aanbod op het gebied van jazz en wereldmuziek; ook het instrumentarium is te westers gericht.
- Scholen willen meer duidelijkheid over hoe muziekonderwijs in te zetten in een doorgaande lijn en vragen om een format voor een doorgaande leerlijn muziek. Het basisonderwijs kan daarbij leren van het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs zijn de kerndoelen voor muziek minder helder dan bij het voortgezet onderwijs.
- Ook het lager- en hoger voortgezet onderwijs kan van elkaar leren. Het verschil tussen vmbo- en vwo-scholen is groot. Op vmbo- en praktijkscholen zijn de muziekdocenten schaars en is er geen eindexamenvak muziek. Het eerste doel is om leerlingen in aanraking te brengen met muziek die niet tot hun belevingswereld hoort en hen te leren hoe ze zich op een positieve manier kunnen uiten.
- Op havo/vwo en gymnasia wordt traditiegetrouw meer muziekonderwijs geboden, maar het is hier al snel geen verplicht vak. Leerlingen van het vwo bespelen vaak al een instrument en kunnen zich in schoolbands en -orkesten verder ontwikkelen. Dat zou ook voor het vmbo kunnen worden ontwikkeld.
- Geen inlootsysteem bij instellingen is belangrijk, net als meer culturele diversiteit, meer aanbod voor de onderbouw van het PO, gratis vervoer naar concerten en meer vaste samenwerking met partners en structureel kwaliteitsaanbod.
- De aanwezigheid van een vakleerkracht op school is vaak gewenst, maar omdat dit niet in het schoolbudget wordt opgenomen, willen scholen graag de expertise van de eigen leerkrachten op muziekgebied verhogen.

Conclusies en aanbevelingen voor de verankering van muziekonderwijs op school: Muziekinstellingen

Wat willen muziekinstellingen in een plan van aanpak voor muziekeducatie in de stad Amsterdam terugzien?

- Elk scenario noemt muziek voor iedereen als fundament: elk kind krijgt actief muziekonderwijs. Bepalen van de rol van de leerkrachten en de leerdoelen voor muziek zijn fundamenteel, evenals de randvoorwaarden waaraan scholen moeten voldoen voor verankering van muziekonderwijs.
- Muziekdocenten, zowel in- als extern, zien een aantal obstakels bij het uitoefenen van hun vak, zoals een gebrek aan muziekstudio's, instrumenten, lesuren en geld, en weinig draagvlak bij het team of de directie. Dit draagvlak voor muziekeducatie bij directie, docenten, leerlingen en ouders is erg belangrijk.
- Ondersteun dit draagvlak met een beleidsplan cultuureducatie met daarin een muzieklijn en met een cultuurcoördinator op iedere school, in primair en voortgezet onderwijs. Hiervoor is de verplichting en verankering in het curriculum van het vak muziek in het onderwijs noodzakelijk. Dit wordt het best bereikt door het instellen en beschrijven van leerdoelen muziek en een Cito-toets voor muziek.
- Er is behoefte aan een loket of expertisecentrum met advies- en begeleidingsfunctie voor muziekeducatie. Bij dit loket zijn mensen die alles weten van muziek; scholen, muzikanten en instellingen kunnen hier terecht voor goed advies op gebied van training, beleid, doorgaande leerlijnen en aanbod.
- Het merk muziek moet stevig neergezet worden in de stad: lobby en maak reclame voor muziek. Je wilt iets teweegbrengen in de stad, iedereen moet er warm voor gemaakt worden. Daar is een aanjager voor nodig, maar ook onderzoek ter onderbouwing van muziekeducatie.
- Op landelijk niveau is er geen opleidings- of nascholingsmogelijkheid voor musici of muziekdocenten zoals de Vakspecialist of de BIK die kunstenaars een opleiding biedt om educatieve projecten in het eigen vakgebied te ontwikkelen.
- Daarnaast is er behoefte aan meer en betere opleiding, nascholing, bijscholing of training en ondersteuning voor groepsleerkrachten die meer met muziek willen doen. Dit gaat samen met goede randvoorwaarden voor muziekonderwijs op school.
- Zorg voor een verbinding tussen binnen- en buitenschoolse muziekeducatie en een dialoog tussen scholen en muziekproducenten.

Klankspeeltuin, © Deen van Meer

Experts over muziekeducatie

Rineke Smilde, lector bij het Lectoraat Lifelong Learning

“Het lectoraat Lifelong Learning aan het Prins Claus Conservatorium te Groningen en het Koninklijk Conservatorium te Den Haag onderzoeken het concept van Lifelong Learning en de consequenties hiervan voor musici. Lectoren en onderwijsontwikkelaars moeten hun best doen om voor elkaar te krijgen dat leerlingen zoveel mogelijk op een goede manier met muziek bezig zijn op school. Iedereen is muzikaal en in zijn algemeenheid is het belangrijk dat muziekeducatie een rol speelt in het bestaan van kinderen en volwassenen, zonder er normatief naar te kijken, want het gaat niet om het niveau of intellect.

Muziekbeoefening kan mensen positieve resultaten brengen, op zowel cognitief als emotioneel niveau; muziekdocenten vervullen hierin een belangrijke rol. Het is belangrijk om veel te doen met kinderen in het onderwijs, het gaat niet om het beheersen op hoog niveau, maar leren je eigen stem te laten horen in iets wat gezamenlijk gecreëerd wordt, ongeacht of je veel of weinig kunt. Maar de zoektocht naar de passende vorm en inhoud van muziekonderwijs is ingewikkeld, zeker in het vmbo.

Toekomstige beroepsmusici moeten in staat zijn om flexibel te functioneren in een snel veranderende beroepspraktijk. Conservatoria kunnen inspelen op deze uitdaging door het creëren van een adaptieve leeromgeving, die de studenten in staat stelt om in te spelen op het veranderende muzikale en culturele landschap. In relatie hiermee staan de conservatoria in voor een goede ontwikkeling van de vaardigheden van hun docenten. Onderzoek, pilotprojecten en internationale uitwisseling met partnerinstituten kunnen leiden tot een innovatief model van muziekonderwijs.”

Rineke Smilde is sinds 1994 verbonden aan de Hanzehogeschool Groningen, eerst als directeur van de afdeling Klassieke Muziek van het Prins Claus Conservatorium, later als algemeen directeur en tegenwoordig als lector Lifelong Learning voor Musici. In dit lectoraat is zij een erkende autoriteit op het gebied van het carrièreverloop van musici in het licht van de toekomstige eisen die aan musici gesteld worden, en zij treedt op als inleider en adviseur over de gehele wereld.

Marga Wobma-Helmich, hoofd educatie, participatie en programmering bij Het Muziektheater

“Kennis over muziek is niet het primaire doel, is niet noodzakelijk voor beleving van muziek. Plezier staat voorop, hierdoor kan er een sprankje overgebracht worden waardoor kinderen uiteindelijk ook ontvankelijk worden voor kennis. De muzikale doelen kun je nader specificeren, maar je kunt er ook andere doelen mee behalen. Muziek is goed in te zetten als middel: het vergroot de concentratie, brengt respect voor elkaar bij en discipline om een instrument te bespelen. Deze vaardigheden kun je inzetten op andere leergebieden en ook in het verdere leven van een kind. Binnen het primair onderwijs zijn leerkrachten in toenemende mate onzeker over het geven van muziekles, ze geven het liever uit handen.”

Marga Wobma-Helmich studeerde harp aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag, was van 1998 tot oktober 2009 hoofd educatie van het Concertgebouw en is momenteel hoofd educatie, participatie en programmering in Het Muziektheater te Amsterdam.

Melissa Bremmer, docente Onderwijskunde aan de masteropleiding Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten

“Vroegtijdig beginnen met instrumentale lessen is belangrijk, de capaciteiten van kinderen worden vaak onderschat. Juist op jonge leeftijd zijn kinderen nog heel ontvankelijk voor het aanleren van verschillende klankidiomen. In het voortgezet onderwijs zie ik steeds meer muziekstudio's komen waarin praktijkgericht gewerkt kan worden met kleinere groepen leerlingen. Interessant hierbij is om de balans te onderzoeken tussen de methodische aanpak en de informele aanpak van op popmuziek gebaseerde procedés om muzikale vaardigheden bij leerlingen te ontwikkelen. Een aanrader hierbij is het boek *Music, Informal Learning and the School. A New Classroom Pedagogy* van Lucy Green. Zij bespreekt de muzikale werkvormen in relatie tot het Nieuwe Leren. Het opbouwen van de luistervaardigheid, vertrekkend vanuit het eigen materiaal dat leerlingen aandragen, blijkt een effectieve toevoeging aan de bestaande methodische aanpak.

In het primair onderwijs vormt het tijdskeurslijf een beperking voor het muziekonderwijs. De randvoorwaarden zijn het belangrijkste bij het implementeren van muziekonderwijs. Een half uurtje per week les levert een hoop restricties op. In het voortgezet onderwijs is het anders, daar zijn de vakdocenten muziek, weliswaar met weinig uren, in de bovenbouw vaak deels opgenomen binnen het vak CKV. Juist voor vmbo-scholen en voor praktijkonderwijs is muziek interessant; het leent zich uitstekend voor deze leerlingen omdat het een fysieke beleving is, die aansluit bij de belevingswereld van jongeren en een vorm van vrijetijdsbesteding is.

Ik pleit voor een nieuwe didactische aanpak van muziekonderwijs voor het primair en voortgezet onderwijs: een combinatie van improvisatie en een methode die door docenten beheerst moet worden. Je hebt hier goed opgeleide mensen voor nodig die weten hoe je de interactie met kinderen op touw zet. Hier ligt een belangrijke taak van de vakopleidingen.”

Melissa Bremmer studeerde Schoolmuziek en Klassiek Zang aan verschillende Nederlandse conservatoria. Ze is muziekdocent aan het Conservatorium van Amsterdam en docente Onderwijskunde aan de masteropleiding Kunsteducatie van de AHK en heeft onderzoek verricht naar muziekeducatie voor het lectoraat. Ook werkte zij op de muziekeducatie-afdeling van onder andere het Asko Ensemble, Het Promenade Orkest en Muziekcentrum De IJsbreker.

Annemieke Huisingh, projectleider van Stichting Toeval Gezocht

“Actieve muziekbeoefening is belangrijk van kleins af aan. Het basisidee van muziekeducatie is dat kinderen hun eigen muzikale creativiteit ontdekken en tegelijkertijd muziek van professionele musici om zich heen hebben. Musici hebben een enorme bagage die veel nut kan hebben om in te zetten bij kinderen. Belangrijk is dat muziek een rol speelt op scholen, dat kinderen zich muzikaal kunnen ontwikkelen, zelf leren spelen en meemaken hoe het is om muziek te maken.”

Annemieke Huisingh is zelfstandig adviseur, pedagoog en expert op het gebied van cultuureducatie en de Reggio Emilia-benadering. Zij is initiatiefnemer van de stichting Toeval Gezocht en projectleider van het eerste project. Zij werkt onder meer voor het ministerie van OCW en Cultuurnetwerk Nederland. Daarnaast leidt zij in opdracht van Amuze een project voor innovatieve muziekeducatie.

Paul Vogelesang, directeur van Edu-Art

“Pabo's en conservatoria zijn een belangrijke schakel in de overdracht van muziekonderwijs, maar helaas doen pabo's zeer weinig aan muziekonderwijs. Ook trainingen voor uitvoerende musici zouden nog veel beter opgezet kunnen worden.

Er komen steeds minder vakdocenten muziek, dat heeft zeker een negatief effect op de kwaliteit van muziekeducatie. Er is geen nascholingsmogelijkheid meer zoals de vakspecialist (www.vakspecialist.nl), wel bieden sommige pabo's en hogescholen de mogelijkheid om een aantekening voor muziek te halen.

Ik heb mijn vragen bij de bijdrage die muziekeducatie levert aan de ontwikkeling van kinderen, en welke muzikale waarden we van belang vinden. Er is immers geen muziekcanon met daarin de klassieke westerse en niet-westerse muziekstukken die iedere leerling als culturele bagage zou moeten hebben. Ik vind de eigen culturele bagage van leerkrachten onderbelicht, net als de muzikale referentie van kinderen. Muziekeducatie moet immers verbinding hebben met de muzikale werkelijkheid van kinderen, daar heb je specialisten en generalisten voor nodig.

Musiceren zou het uitgangspunt moeten zijn van muziekeducatie, daar heb je professionals voor nodig. Een doorgaande leerlijn muziek is moeilijk te waarborgen. Dat roept de vraag op om een samenhangend lespakket te ontwerpen waaraan je projecten kunt hangen. Leerlingen doen meer en betere muzikale ontwikkeling op buiten school dan in de klas.”

Paul Vogelesang is voormalig muziekdocent, daarna senior beleidsmedewerker bij Cultuurnetwerk Nederland. Sinds maart 2010 is hij directeur van EDU-Art, de provinciale instelling voor cultuureducatie in Gelderland. Hij heeft een lange en afwisselende carrière van 21 jaar bij onder andere het LOKV en Cultuurnetwerk Nederland en is een belangrijke spil op tal van expertisengebieden binnen educatie.

Tynke Hiemstra, Fonds voor Cultuurparticipatie

“Het Fonds voor Cultuurparticipatie wil met de deelregeling ‘Er zit muziek in ieder kind’ de drempel naar muziekeducatie voor kinderen verlagen, zodat grote groepen kinderen de gelegenheid krijgen zich muzikaal te ontwikkelen. Uitgangspunt van deze regeling is om verspreid over het land, in combinatie met steun aan landelijke campagne- en ontwikkelingstrajecten, een nieuwe beweging op gang te brengen en daarnaast een nieuwe inhoudelijke invulling van muziekeducatie te bewerkstelligen door gericht voorbeeldprojecten te ondersteunen. Het Fonds wil graag dynamiek in het veld veroorzaken. Pilotprojecten met daaraan gekoppeld onderzoeksvragen, kunnen bijdragen aan een lobby om muziek een plek te geven in het onderwijs. Zo kan ieder kind tot 17 jaar één uur per week een instrument leren bespelen of leren zingen. Ouderparticipatie is een belangrijke sleutel bij een ketenaanbod van muzieklessen.”

Tynke Hiemstra heeft een achtergrond als Theater-, film- en televisiewetenschapper, kunstbeleid en kunstmanagement. Ze was eerder werkzaam bij Kunst en Cultuur Gelderland als regiocoördinator Gebiedsgericht Cultuurbeleid Noord-Veluwe, momenteel is zij secretaris bij het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Het Leerorkest

Introductie muziekeducatie, basisbegrippen

Muziek als definitie

Voor zover bekend, hebben alle culturen altijd muziek gekend. Maar omdat muziek op verschillende plaatsen en in verschillende tijden steeds weer anders is beoefend en ervaren, is er geen eensgezindheid over de definitie van muziek. De vraag is wanneer er wel en wanneer niet sprake is van muziek. Muziektheoretici en filosofen geven daarop verschillende antwoorden. Dit wijst op de grote verscheidenheid aan muziekstijlen door de tijden heen in de verschillende (sub)culturen.

Hieronder volgt een algemene definitie van muziek, waarin een aantal basisbegrippen benoemd worden. Muziek is een tijdskunst, met opeenvolgende hoorbare elementen (geluiden, klanken en tonen) of onhoorbare elementen (stiltes, pauzes).

Het eerste element in alle muziek is verandering in de tijd, de opeenvolging van klanken. Er is sprake van ritme wanneer er een hoorbare structuur ontstaat. Deze kan soms bijna fysiek worden beleefd.

Het tweede element in muziek is toonhoogte. In de loop der tijden zijn verschillende systemen ontstaan om met toonhoogte om te gaan.

Melodie is het derde element. Daarbij gaat het om de opeenvolging van toonhoogtes, die door de combinatie met het ritme een bepaalde muzikale gestalte vormen, meestal met de lengte van een ademhaling, of van een gesproken zin.

Het vierde element is harmonie, het samenklinken van verschillende klanken of tonen. Muziek maakt altijd gebruik van specifieke klankkleuren ofwel timbres, meestal door het gebruik van specifieke muziekinstrumenten of door de balans tussen verschillende klanken op eenzelfde instrument. Klankkleur wordt bepaald door de samenstelling van het boventonenspectrum. Zoals bij het licht de spectrale samenstelling de kleur bepaalt die wij waarnemen, zo bepaalt de combinatie van frequenties waaruit een klank is opgebouwd de klankkleur.

Als de compositie zich voornamelijk richt op een klankkleur, waarbij elke muzikale structuur ontbreekt, spreekt men van soundscape. Muziekstromingen die hier gebruik van maken, zijn de experimentele muziek, minimal music, musique concrète, ambient, post-rock en noise. In tegenstelling tot de elektronische muziek zijn de gebruikte materialen geen synthetische, maar 'realistische' geluiden uit de technische en natuurlijke omgeving, zoals muziekinstrumenten of geluiden uit de natuur. Het opgenomen materiaal wordt elektronisch bewerkt door middel van knippen, plakken, transformatie en deformatie. Ten slotte is er de imaginaire soundscape, die de spreiding en verplaatsing van dingen en wezens oproept. In de filmzalen is de soundscape verbonden met het beeld, maar er zijn ook puur auditieve soundscapes.

Klankspeeltuin, OMNI groep. © Deen van Meer

Effecten van muziek

Recente onderzoeken tonen aan dat pasgeboren baby's gevoel voor ritme hebben, kleuters de maat kunnen houden en volwassenen een feilloos gevoel voor timing hebben. Brabbeltaal, of brabbelmuziek, zegt iets over de functie van muziek in het menselijke bestaan en over de verwevenheid van muzikaliteit met ieder mens.⁸ Interessant is dat in het menselijk brein de centra voor taal en muziek gespiegeld tegenover elkaar liggen. Het gebied van Wernicke zit in de linkerhersenhelft en speelt een belangrijke rol bij het begrijpen van taal en is het tegenovergestelde van het motorisch spraakcentrum, het gebied van Broca, dat zich in de rechterhersenhelft bevindt. Dat zegt iets over de verbondenheid die er sinds mensenheugenis is tussen taal en muziek en hoe diep deze in de mens verankerd is. Wat was er eerst? Klanken die een oertaal werden of muziek?

Maar behalve dat muziek mogelijk een biologische oorsprong heeft, speelt deze een belangrijke rol in ons culturele en sociale leven: van ceremonies en rituelen waarin gedanst en gezongen wordt, tot het zoeken naar en versterken van onze identiteit, van puberteit tot volwassenheid. Zonder muziek zou het emotionele en sociale leven er heel anders uit zien.

Volgens sommige auteurs is de belangrijkste functie van muziek dan ook het bevorderen van de sociale cohesie van de groep. Muziek is de sociale lijm die de groep bij elkaar houdt, samenwerking bevordert en aldus het groepsgevoel versterkt. Maar het is de vraag, wat de kip is en wat het ei: doet muziek niet vaak een beroep op cognitieve vaardigheden die zelf ook een bijdrage leveren aan sociale processen?⁹

Onbetwistbaar is het effect van intensief vroegtijdig muziekonderwijs op jonge, flexibele hersenen. Ook al maakt een vleugje Mozart (of Schubert, Sibelius of Blur) een kind misschien niet beter in wiskunde, het is bewezen dat regelmatig muziek horen en vooral actief meedoen aan muziek, de ontwikkeling van veel verschillende hersengebieden kan stimuleren; gebieden die voor het luisteren naar of uitvoeren van muziek moeten samenwerken. Voor verreweg de meeste leerlingen kan muziek uit educatief oogpunt net zo belangrijk zijn als lezen of schrijven, aldus Oliver Sacks.¹⁰

Wat pleit er vooral voor om zelf muziek te maken? De hersenen ontwikkelen zich vanaf de geboorte en het kindbrein is bezig met het aanleggen van lange verbindingen – bijvoorbeeld om van motoriek naar spraak en van gedachte naar gevoel te komen. Kinderen doen graag iets dat bijdraagt aan het bevorderen van de aanleg van deze lange verbindingen. Dit alles stimuleert de hersenactiviteit en de ontwikkeling van de hersenen. Zelf muziek maken is heel belangrijk, maar ook het volgen van wat een ander doet maakt de hersenen actief. Het is belangrijk dat kinderen goed en met aandacht luisteren, zij zijn daar goed toe in staat en ze ervaren de muziek zeer lichamelijk. Ze beleven de schoonheid en ze zijn gemotiveerd om iets te doen. Kinderen voelen dit onbewust aan door te gaan rennen, springen, te bewegen en geluiden te maken.

---

8 Honing, H., Iedereen is muzikaal, Nieuw Amsterdam, 2009, pag 20-21. "Het talent om zowel in muziek als in spraak subtiele verschillen in ritme en toonhoogte te herkennen en te interpreteren, lijkt aangeboren. Opvallend is dat IDS (infant-directed speech), brabbelmuziek, dergelijk muzikaal talent als eerste aanspreekt, de ontwikkeling van taal komt pas veel later." Pag 20-21

9 Honing, H., idem, pag 24-25.

10 Sacks, O., *Musicoïlia*, pag 101. De neuroloog en psychiater Oliver Sacks laat in *Musicoïlia* aan de hand van bijzondere ziektegeschiedenissen zien welke invloed muziek heeft op het brein.

Beweging is een belangrijk element bij het vastleggen van informatie in de hersenen: gebaren helpen bij het leren van taal, zingen helpt om sneller een (vreemde) taal te leren. Recent hersenonderzoek draagt steeds meer bewijzen aan dat muziek niet alleen de aanmaak van 'blijmakende' endorfines bevordert, maar ook van invloed is op de manier waarop onze hersenen zich na hersenletsel ontwikkelen of herstellen.¹¹

Ook taalonderzoek kan ons nog veel leren over muziek. De hersenen zijn niet in te delen in afgebakende gebieden die los van elkaar functioneren. De verbindingen tussen de diverse hersengebieden worden vaak tijdens fysieke inspanning tot stand gebracht en verder versterkt. Het is dan ook belangrijk om kinderen de kans te geven de verschillende centra te combineren. Als zintuiglijke ervaringen in actie vertaald worden, is er sprake van optimaal leren, aldus Mark Mieras.¹²

Muziek is niet alleen belangrijk als we er slimmer van worden, maar heeft ook een intrinsieke waarde. Het is een eigen vormingsgebied; geen muzikale ontwikkeling betekent een gebrek in je ontwikkeling. De psycholoog Howard Gardner beweert dat muzikale intelligentie een eigen vorm van intelligentie is die wezenlijk verschilt van de zes andere intelligentievormen.¹³

In ons leven neemt muziek een veel belangrijkere plaats in dan we meestal denken. Want zonder muziek zou ons emotionele en sociale leven er heel anders uit zien – en veel minder aantrekkelijk.

Asian Muziekcentrum

---

11 Honing, H., idem, pag. 23

12 Huisingh, A., (red.), *Toeval Gezocht*, Lemniscaat, 2009

13 Gardner, H., *Frames of mind*, 1983

14 Honing, H., idem, pag 24-25

Vormen van muziekeducatie

De meeste muziekpedagogen zijn van mening dat de aspecten motoriek, cognitie en emotie (doen, denken en voelen) in het muziekonderwijs moeten worden geïntegreerd en dat ze daarin met elkaar in balans moeten zijn. Bovendien moet een didactiek worden gevolgd waarin de vakinhoud en muzikale belevingswereld van het kind met elkaar zijn verenigd.

In de muziekeducatie zijn het afgelopen decennium allerlei nieuwe initiatieven ontstaan. Concertpodia hebben educatieve afdelingen in het leven geroepen, orkesten en ensembles ontwikkelen programma's voor kinderen en jongeren, muziekscholen ondersteunen steeds vaker het reguliere onderwijs, en docenten en leerlingen richten zich op een nieuw en breder repertoire.

Door de inzet van nieuwe media zijn de onderwijsmogelijkheden bovendien enorm toegenomen. De muziekdocent kan bij zijn lessen gebruikmaken van digitale programma's voor solfège, notenleer, muziektheorie, analyse, het herkennen van stijlkenmerken, akkoordenleer, arrangeren, componeren, harmonieleer en van muziekspelletjes. De computerprogramma's zijn een hulpmiddel tijdens, voor en na de muziekles. Maar ook voor intercollegiale communicatie kunnen de nieuwe media worden ingezet. Een voorbeeld daarvan is Community Muziek, een digitale ontmoetingsplek op internet voor muziekdocenten waar zij kennis en ervaringen kunnen uitwisselen.¹⁵ Muziek blijkt niet alleen goed te passen in bepaalde onderwijskundige vernieuwingen, maar wordt daarvoor soms zelfs het uitgangspunt.

Maar alle beleidsvoornemens en inspanningen van ministeries ten spijt om de kwaliteit van het muziekonderwijs te verbeteren, gaat het in wezen om de kwaliteit van de les zelf. Pure bevologenheid van de docent blijkt toch altijd nog de beste drijfveer te zijn om kinderen en volwassenen tot musiceren te verleiden.¹⁶

Tropenmuseum, Daar zit muziek in!

¹⁵ [Http://digischool.kenninet.nl/community_mu](http://digischool.kenninet.nl/community_mu)

¹⁶ Dijk van, G., *Zicht op..muziekeducatie*, pag. 11, Cultuurnetwerk, Utrecht 2003/2004

Doorgaande leerlijn muziekeducatie, een definitie

Een leerlijn cultuureducatie is geïntegreerd wanneer de verschillende aspecten van cultureel (zelf)bewustzijn, zoals kunst- en media-educatie, literatuuronderwijs, maatschappijleer, erfgoededucatie en filosofie, binnen één systematisch kader beschouwd worden en in een voor de betrokkenen (leraren, leerlingen, ouders, schoolleiders en beleidsmakers) vanzelfsprekend verband worden aangeboden.¹⁷ Deze definitie wordt aangehouden door het onderzoek Cultuur in de Spiegel dat de Rijksuniversiteit Groningen uitvoert, en waarin een theoretisch kader en een raamleerplan cultuureducatie ontwikkeld worden. Deze moeten het onderwijs (PO en VO) in staat stellen het onderwijs in cultuureducatie – rekening houdend met de kerndoelen en eindtermen – op een voor de betrokkenen bevredigende wijze vorm en inhoud te geven.

Een leerlijn muziekeducatie is doorlopend wanneer hij cumulatief is, dus in de loop der jaren aansluit en voortbouwt op voorgaande lessen en aansluit bij – en is afgestemd op – de cognitieve ontwikkeling van de kinderen.

Oorkaan, Trommelvuur, © Anna van Kooij

Oorkaan, Zing Kokosjikel, © Anna van Kooij

17 Scholtens, Saskia J., *Cultuureducatie, literatuuronderzoek doorgaande leerlijn*, RuG, augustus 2007

De kenniskringgesprekken

Scholen aan het woord

“Muziek is overal aanwezig in je leven, daar moet je wat mee!” “Muziek is een andere manier om je te uiten, iets elementairs, muziek blijft ook het langst in je leven, denk maar aan mensen met dementie en ook autisme.” “Muziek ontroert, muziek is plezier, muziek zorgt ervoor dat leerlingen minder agressief zijn en socialer worden, dat ze leren samenwerken, leren luisteren naar muziek en naar elkaar.” “Met muziek breng je leerlingen in contact met iets dat ze niet kennen, wat ze een kans geeft om te groeien.” Dit zijn enkele uitspraken van docenten en muziekproducenten op de vraag naar het belang van muziek. Tijdens de bijeenkomsten blijkt de passie voor muziekeducatie die iedereen heeft.

- Muziek- en zangles zijn essentieel op scholen omdat het een middel is om kinderen te stimuleren op sociaal en emotioneel vlak; daarnaast heeft het een positieve invloed op de cognitieve vakken. Beide elementen kun je tot bloei laten komen, bijvoorbeeld door kinderen presentaties te laten houden, dat geeft veel resultaat op beide aspecten, aldus Maja Kuiper, vakleerkracht muziek op de Piet Heinschool en de Oscar Carré basisschool. Muziek is niet alleen fundamenteel voor taalontwikkeling, maar ook voor ruimtelijke ontwikkeling.
- Jolanda van Metelen, vakdocent muziek op de Dorus Rijkerschool, ondervindt dat muziek bij de kinderen op school een bijdrage levert aan de ontdekking van nieuwe talenten. Maar muziek is ook ontspanning, plezier en een uitlaatklep, aldus Raymonde Roebana, ICC'er van de Rozenmarn.
- Het is goed om juist kinderen die van huis uit weinig aan muziek doen, plezier te laten beleven aan muziek, zegt Peter Staats, muziekdocent op Over-Y College en Damstede.
- Voor Yvonne Gelissen van College de Meer, een vmbo-school met nagenoeg 100 procent allochtone leerlingen, ligt de uitdaging in het aanleren van andere muzikale waarden dan de leerlingen van huis uit meekrijgen.
- Op het Sweelinck College zitten leerlingen vanuit de hele wereld met vaak enorme achterstanden; Arnold Schellens vindt het een uitdaging om daar wat van te maken. Hij zag een duidelijk effect van de workshopdagen met muziek op school, de sfeer was opmerkelijk goed, leerlingen waren enthousiast, wilden door met muziekles.
- Johan 't Hart op het Pieter Nieuwland College vindt aandacht en respect de belangrijkste aspecten van muziek. Door muziekpresentaties op school te organiseren, leren leerlingen op respectvolle wijze naar elkaars optredens te luisteren. Manfred Wijker en Guus Taekema van het Orion College-AG Bell, geven muziekles op voortgezet speciaal onderwijs voor kinderen met hoor- en spraakproblemen. Muziekles dient hier bijvoorbeeld het doel om de motoriek of spraak van de kinderen te verbeteren.
- Rolf Haak van het Spinoza Lyceum, cultuurprofielschool met als speerpunt muziek, vindt het betrekken van zoveel mogelijk kinderen bij je eigen passie het belangrijkste uitgangspunt voor muziekonderwijs.
- Joppi Tiersma en Zoë Bailleux, muziekdocenten op het Vossius Gymnasium, bieden leerlingen de mogelijkheid om veel samen te spelen en te musiceren, de leerlingen overstijgen zichzelf soms in kwaliteit. Alles wat je doet bij muziek, komt automatisch ten goede aan andere vakken. Muziek is dus niet een kwestie van 'erbij' op school, maar moet een vast onderdeel uitmaken van het onderwijs.

Verwachtingen scholen

Opvallend aan Amsterdam is een enorm en divers aanbod aan muziekprojecten, van concerten tot cursussen. Met het marktdenken, waarbij vraag en aanbod samen de markt in Amsterdam bepalen, zijn instellingen toch ook concurrenten. Meer samenwerking zou de scholen kunnen helpen een leerlijn aan te bieden. Algemene opmerking is dat het typerend is voor Amsterdam dat er op allerlei plekken initiatieven zijn, maar dat uitwisseling en doorstroom langzaam op gang komt. Scholen verwachten een professionele aanpak van de muziekproducenten als het gaat om kennis van de schoolcultuur en op organisatorisch en inhoudelijk vlak. Hinderlijk vinden de scholen het inlootsysteem bij inschrijving voor projecten dat sommige instellingen hanteren: daardoor weten scholen van jaar tot jaar niet waar ze aan toe zijn.

De scholen missen een loket waar ze terecht kunnen als het gaat om specifiek advies of begeleiding op het gebied van muziekeducatie. Ze vinden dat de muziekproducenten meer kunnen samenwerken in plaats van met elkaar concurreren, en een leerlijn voor muziek mogen ontwikkelen waar de scholen gebruik van kunnen maken. Ook hebben scholen behoefte aan een coöperatieve houding bij de instellingen; als scholen met vragen komen, doe daar dan wat mee. Een gelijke prijsstelling kan voorkomen dat scholen hun keuze maken op grond van de prijs en niet van de kwaliteit van het aanbod.

En de unanieme wens van alle basisscholen: gratis vervoer naar concerten.

Basisscholen signaleren een gebrek aan aanbod op het gebied van jazz en wereldmuziek; ook het instrumentarium is te westers gericht. Ook is er relatief weinig voor de onderbouw van het basisonderwijs, groep 1 tot en met 3. Als positief ervaren de scholen interactieve projecten zoals de Muziekateliers of een bezoek van een musicus in de klas voorafgaand aan een concert. Een muziekoftreden moet echt een meerwaarde hebben, een 'wow-factor', en moet het toefje op de taart vormen voor de leerlingen die naar een concertzaal gaan.

Scholen zijn bezig met inbedding en verankering van cultuureducatie, iets wat haaks staat op de continue vernieuwing van het aanbod. Scholen zijn gebaat bij vaste samenwerking en projecten die meerdere jaren meekunnen; niet bij elk jaar wat nieuws. Het kost tijd en inspanning om projecten op school te organiseren. Als je nauw samenwerkt met één instelling waarbij je in overleg een lijn uitzet voor de langere termijn, kun je juist structuur aanbrengen.

De luxe van het ruime aanbod lijkt tegenstrijdig aan de wens voor nauwe samenwerking. Maar er zijn ook muziekdocenten die kiezen voor zowel structurele samenwerking als incidentele projecten of workshops met beroepsmusici ter afwisseling en verfrissing op de gewone les. Bij de keuze voor projecten is het belangrijk precies te weten of de inhoud, het niveau en doelstellingen van het project aansluiten bij de muzieklessen op school alvorens het in te kopen. Een project blijkt het niet altijd waard om reguliere muzieklessen voor in te leveren.

Doorgaande leerlijn en verbinding met andere vakken

Ondanks de afwezigheid van een muziekdocent willen de meeste ICC'ers van de aanwezige basisscholen toch werken aan een doorgaande leerlijn muziek van groep 1 tot en met 8, en niet alleen maar losse projecten doen. De meeste basisscholen denken dat er voor verbinding tussen de vakken een mentaliteitsverandering nodig is bij het team. Leerkrachten zien muziek vaak als een verplichting, een extra belasting; muziek is ook niet opgenomen in het rooster of de lessen. Voorbeelden van combinaties tussen muziek en rekenen of andere vakken kunnen de leerkrachten zeker motiveren en overtuigen. Het is belangrijk dat muziek en zang een verbinding maken met de andere vakken, maar feitelijk is muziek automatisch ondersteunend als het gaat om taalonderwijs - liedjes zingen - en muzikalenten kun je aanspreken zodat andere cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden kunnen opbloeien.

- Raymonde Roebana van de Rozenmarn is bezig om de methode *Moet je doen* te implementeren. Ze wordt hierin begeleid door het Muziekcentrum Zuidoost, zodat ze zelf de muzieklessen uit de methode kan geven. De muziekdocent geeft voorbeeldlessen en het team leert mee. Ze hebben een muziekplan opgesteld met doelen en competenties die de leerlingen moeten halen, de zogeheten doorgaande leerlijn. Hun muziekplan is laagdrempelig, zodat de groepsleerkrachten ook enthousiast zijn om de lessen te geven. Het plan is gemaakt door het team van groepsleerkrachten en alle wensen zijn meegenomen.
- Ank Bredewold, ICC'er van Het Gein, wil ook een doorgaande leerlijn voor muziek ontwikkelen met daarin de verbinding naar andere vakken. Ze wil zoveel mogelijk continuïteit in de projecten. Ze werkt bij voorkeur samen met vaste contactpersonen bij instellingen, die meedenken met de school en helpen om een leerlijn te ontwikkelen. Het nadeel van het werken met mensen van buiten die projecten komen doen, is dat die zich niet verantwoordelijk voelen voor de continuïteit en de integratie bij andere vakken op school, maar alleen voor hun eigen project. Belangrijk vindt ze dat alles past bij de algemene vakken en bijdraagt aan de totale ontwikkeling van het kind.
- Ook de As Soefah (islamitische basisschool in Amsterdam Zuidoost) en basisschool Het Klaverblad zijn bezig om dans, muziek en drama te integreren in het totale onderwijspakket. Verbinding met andere vakken versterkt de positie van het vak muziek op school. Voor de As Soefah een bijzondere overwinning, omdat bij veel islamitische stromingen muziek - behalve bepaalde percussie-instrumenten - verboden is. De aanleiding hiertoe was de positieve ervaring met de deelname van groep 5 aan het Leerorkest en het optreden voor de ouders in het Concertgebouw. Sommige ouders waren ertegen, de kinderen waren echter zo enthousiast dat ze hun ouders overtuigd hebben, zodat het gewoon doorging. Deze positieve ervaring heeft ertoe geleid dat in dit schooljaar het Leerorkest uitgebreid is naar groep 6 en 8.
- Ook op de Montessorischool Wereldwijs leidde de afwezigheid van een muziekdocent tot samenwerking met een externe partner, wat uiteindelijk heeft geresulteerd in een Leerorkest van circa 200 musicerende kinderen. Daarnaast is er integratie met andere vakken zoals beeldende vorming en taal die de decors en teksten verzorgen bij de optredens van het orkest. Mooie voorbeelden van hoe er zonder een muziekdocent op school, maar door samenwerking met externe partners, toch een positieve impuls gegeven kan worden aan muziek op school.
- Ardy van Driel van de Troelstraschool onderstreept het belang van muziek als vak, de eigenwaarde van muziek als vak staat voorop; dansles om de dans, muziekles om de muziek. De extra vaardigheden zijn meegenomen, maar speerpunt blijft muziek, de kwaliteit van een vak is belangrijk. Ank Bredewold voegt hieraan toe dat een groepsleerkracht nooit een leerlijn voor bijvoorbeeld muziek kan maken omdat je hier vakkennis voor moet hebben.

De competenties van een muziekdocent

De docent komt van de opleiding schoolmuziek aan het conservatorium of heeft de post-hbo-opleiding vakspecialist muziek gevolgd in bijvoorbeeld Haarlem of Alkmaar. Hij of zij dient orde en overzicht te kunnen houden in de groep, beschikt over deskundigheid op zijn vakgebied en kan dat overdragen op de kinderen van groep 1 tot en met 8. De docent heeft repertoirekennis van meerdere culturen en het bijbehorende instrumentarium, kan actief muziek beoefenen met de kinderen, leert ze luisteren naar muziek en componeren. De docent biedt afwisseling en structuur in de les, het pedagogisch klimaat van de les sluit aan bij dat van de school en richt zich op de wensen van de school. Belangrijk is dat de muziekdocent goed kan samenwerken met het team zodat ze geënthousiasmeerd worden om meer met muziek te doen in hun lessen. Dit vereist flexibiliteit bij de muziekdocent om thema's op te pikken uit het team.

De voor- en nadelen van een muziekdocent

De praktijk is dat de meeste muziekdocenten een aanstelling hebben voor een paar uur. Ze kunnen dus weinig doen met de kinderen. Op de weinige basisscholen waar een muziekdocent een vaste aanstelling heeft, is er sprake van een leerlijn met daarin continuïteit van de kleuters tot groep 8.

Het risico van de aanwezigheid van een muziekdocent is dat de groepsleerkracht achteroverleunt. De betrokkenheid van de groepsleerkracht is zeer belangrijk voor het succes van de muzieklessen; doen ze mee of leunen ze achterover? Er is een enorm verschil in leerkrachten die participeren in muzikales of juist niet. Een ander risico van de muziekdocent is dat alles aan hem of haar opgehangen wordt, dus als die verdwijnt, bestaat het risico dat alles verdwijnt. Om dat te voorkomen, is verankering is erg belangrijk. Een ander risico aan de vakdocent muziek is dat het muziekonderwijs staat of valt bij diens kwaliteiten. Bovendien is het uiteindelijk de keuze van de school of er een vakdocent muziek aangesteld wordt, of dat muziek in het kunstbeleid opgenomen wordt. Dat pleit voor een muzikokloek in Amsterdam waar de scholen terecht kunnen voor ondersteuning op muzikeducatief beleid op maat van iedere school, zoals Mocca nu doet bij scholen voor alle disciplines.

Gewinning van de kinderen aan muzikales is erg belangrijk. Als kinderen van kleins af aan gewend zijn aan muziek merk je een enorm verschil, bovendien leren jonge kinderen het gemakkelijkst muziek.

Een vakleerkracht is belangrijk om collega's te stimuleren en te motiveren. Muziekdocente Jette van Steenis van de Cornelis Vrijsschool beaamt dat; bij haar op school bleek de leerkracht uit groep 8 goed gitaar te kunnen spelen en de gymjuf goed te kunnen zingen; deze talenten van leerkrachten zijn belangrijk om aan te spreken en een plek te geven.

De ervaring van Maja Kuiper van de Piet Heinschool leert dat er meer gedaan wordt aan muziek als er een muziekdocent op school is. Ook Angelique Hop van Steigereiland heeft positieve ervaring met leerkrachten die meedenken en uitvoeren in de lessen als de muziekdocent hen stimuleert. Cynthia Creepsburg van Het Klaverblad denkt dat coaching van leerkrachten op muziek heel stimulerend kan werken. Dit pleit voor een muziekdocent op school, die is immers de personificatie van de leerlijn muziek.

Muziekinstellingen aan het woord

Het ideaalbeeld van de meeste muziekproducenten is om zoveel mogelijk kinderen actief te laten musiceren. Iedere muziekproducent heeft hierbij zijn eigen unieke doelgroep en doelstellingen. De meeste producenten willen het liefst dat iedere school muziek op het rooster heeft, het zou gewoon verplicht moeten worden, want onbekend maakt onbemind. Dat pleit ervoor om op vroege leeftijd te beginnen met de kennismaking met muziek. Ze onderstrepen het belang van de aanwezigheid van een muziekdocent op scholen. Op het moment dat een school meedoet aan een project, kan de vakdocent de kinderen goed voorbereiden en begeleiden, wat ten goede komt aan het educatieve effect van de projecten.

Opleidingen zoals de pabo zouden veel meer aandacht aan muziekonderwijs moeten geven. De gemiddelde groepsleerkracht in het basisonderwijs heeft niet meer geleerd om te zingen met de klas. De muziekproducenten zijn overtuigd van het belang van trainingen van muziekdocenten, musici en schooldocenten.

De vraag is of het met de huidige middelen gaat lukken. De producenten hopen door de nieuwe subsidieregeling van het Fonds Cultuurparticipatie hun projecten gefinancierd te krijgen. Maar hun droom voor de toekomst is een structurele regeling die een kennismaking met muziek mogelijk maakt voor alle kinderen en jongeren.

- Marion van der Hoeven van Muziekschool Amsterdam heeft als ideaal dat 80 procent van de kinderen op de Amsterdamse basisscholen muziekonderwijs krijgt.
- Het doel van Memorabele Momenten is om zoveel mogelijk kinderen van kleins af aan in aanraking te brengen met muziek. Door kleine presentaties op de kinderopvang of in de klas proberen ze het publiek warm te maken door excellente muziek te laten horen in combinatie met het persoonlijke verhaal van de muzikant.
- Muziekschool Zuidoost heeft met het Leerorkest al een groot deel van de droom verwezenlijkt. Het Leerorkest is bezig met een volgende stap, namelijk de instrumentale samenspellen voor de kinderen en de uitbreiding van de leerorkesten naar andere scholen in Amsterdam.
- Saranna Maureau van BOA-Gigajam heeft als droom dat binnen afzienbare tijd in alle klaslokalen van Amsterdam het project Gigajam gebruikt kan worden als vorm van laagdrempelig digitaal muziekonderwijs. Het voordeel van Gigajam is het laagdrempelige karakter. Het is niet gebonden aan tijd, locatie en de beschikbaarheid van een docent.
- Anneke Hogenstein van stichting Oorkaan wenst meer verbinding tussen de instellingen en de scholen. Oorkaan bedenkt nieuwe concerten voor kinderen. En hoewel het fantastisch is als kinderen zelf actief muziek maken in de les, is het ook nodig dat ze op pad gaan om concerten te horen en mee te maken.
- Jacco Minnaard van het Nederlands Philharmonisch Orkest voegt hieraan toe dat musici van orkesten om praktische redenen maar beperkt ingezet kunnen worden voor educatieve activiteiten. Juist de combinatie van de muzieklessen op school en deelname aan projecten is volgens hem een waardevolle ervaring voor de kinderen.

- Serge van der Putten van Stichting Jazz en Menno Wiegeraad van Max Music hebben als doelstelling jongeren van het vmbo in aanraking te brengen met hun creatieve talenten. Ze merken wat voor een effect het op jongeren heeft als ze door muziek ontdekken dat ze ergens goed in zijn en ergens door geraakt worden.
- Stichting Jazz heeft als wens om alle vmbo-scholen van bredeschoolactiviteiten te voorzien die aansluiten bij de belevingswereld en creatieve talenten van de jongeren, met muziek als uitgangspunt.
- Jitske de Gelder van MoMusicActivation wil meer projecten ontwikkelen zoals het Afro-Caribisch Leerorkest op een ROC waarvan drie deelnemers zelfs doorgestroomd zijn naar het conservatorium.

Verwachtingen muziekinstellingen

Scholen zouden zelf duidelijke doorgaande leerlijnen moeten formuleren. Een idee is om bij het aanbod aanwijzingen te geven over het niveau en welke competenties en leerdoelen ermee gehaald worden. Hans van der Veerdonk van de MSA en het Conservatorium pleit voor competentiegericht werken, of een Cito-toets muziek die bepaalt wat een leerling als bagage heeft als 12-jarige en als 16- of 18-jarige. Belangrijke vragen hierbij zijn hoe je de resultaten kunt meten, en wat kwaliteit is. Een probleem hierbij is de inspectie, hoe vindt die plaats? Hoe ga je te werk bij scholen waar geen muziek gegeven wordt? En met de verschillen tussen scholen en kinderen? Heeft ieder schoolgaand kind de kans om met het aanbod in aanraking te komen? De vraag is hoe je in Amsterdam deze kansen optimaal kunt creëren. Hiervoor is in ieder geval een dialoog nodig tussen de scholen en de muziekinstellingen.

Stichting SWING, Jazz-4-Kids
 © Dick Groot-Hulze

Stichting SWING, producties Rap.
 © Dick Groot-Hulze

Theatergroep SlagZin, voorstelling 'Reis rond de wereld in 80 slagen!'
 © Nic Limper

Met dank aan

Met dank aan Muziekcentrum Nederland en de Klankspeeltuin-Muziekgebouw aan 't IJ voor hun gastvrijheid.

Muziek Centrum Nederland (MCN) is het kennis- en promotiecentrum voor de professionele Nederlandse muziekwereld. Deze landelijke organisatie zet zich in voor alle muziekgenres: van pop, dance, jazz, klassiek, hedendaags tot wereldmuziek.

MCN richt zich op iedereen die werkzaam is in de professionele muziek. Niet alleen de makers (componisten, bands en musici), maar ook bijvoorbeeld podia, festivals, muziekleidingen, platenmaatschappijen, boekingskantoren. MCN wil het 'zenuwcentrum' van de Nederlandse muziek zijn en is als sectorinstituut van de muziek de plek waar initiatieven kunnen worden gecoördineerd en afgestemd. Daarnaast herbergt MCN een uniek Muziek Informatie Centrum waar mensen terecht kunnen voor onderzoek en informatie.

In de Klankspeeltuin van het Muziekgebouw aan 't IJ kunnen jong en oud componeren op futuristische klankinstallaties als de Omni, Kosmix en Xenax. In een workshop wordt er in groepjes van zo'n acht personen met verschillende klankinstallaties gewerkt. De installaties zijn allemaal anders. Met de Kosmix kan je door beweging zelf muziek componeren op een vloer met lichtstralen en de Xenax laat je zien hoe je gemakkelijk zelf muziek tekent.

Deze kenniskring is opgezet en begeleid door Ariane Vervoorn.

Ariane Vervoorn is in 2001 afgestudeerd aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam met als specialisatie kunstbeleid en management. Momenteel is ze werkzaam als coördinator externe projecten bij het Expertisecentrum Kunsteducatie van ArtEZ, hogeschool voor de kunsten in Zwolle, Arnhem en Enschede en verricht ze projectmanagement en onderzoek op het gebied van muzikaleducatie en nationale en internationale cultuureducatie.

Asian Muziekcentrum

Bijlage 1

Deelnemers kenniskringgesprekken

Deelnemers bijeenkomst 29 oktober 2009 muziekinstellingen

Mocca	Kiran Sukul, Fleur de Kort, Jacoline Reijntjes
Gespreksleider	Dirk Monsma
Projectleider kenniskring	Ariane Vervoorn
Het Concertgebouw	Anja van Keulen
Conservatorium/MSA	Hans vd Veerdonk
Gigajam/BOA	Saranna Maureau
Max Music	Menno Wiegeraad
Memorable momenten	Debby Korfmacher
Mo Music	Jitske Gelder
Mr Kite Producties	Gerhardt Heusinkveld
MSA	Marion van der Hoeven
Muziekcentrum Aslan	Sandra de Smit
Muziekcentrum Noord	Johan Akerboom
Muziekcentrum Zuidoost	Martje Diemer
Het Muziektheater	Marga Wobma-Helmich
Muziekpakhuis	Marc Winder
NedPhoGo	Jacco Minnaard
Productiehuis Jeugdconcerten	Anneke Hogenstein, Eva Laurillard
Stichting Jazz	Serge van der Putten
Stichting Swing	Liduline Thorn
Virtual Music School	Bart Noorman
Wereldmuziekschool	Mireille Bergman

Deelnemers bijeenkomst 5 november 2009 basisscholen

Aldoende	Ingeborg Buikema (muziekdocent)
As Soefah	Akram Santoe (ICC-er)
Cornelis Vrijsschool	Jette van Steenis (muziekdocent)
Dorus Rijkersschool	Jolanda van Metelen (muziekdocent)
het Gein	Ank Bredewold (ICC-er)
Ichtusschool	Paula Sweers (muziekdocent)
Klaverblad	Cynthia Creebsburg (ICC-er)
Klaverblad	Chris Bodt (groepsleerkracht)
Rozenmarn	Raymonde Roebana (ICC-er)
Oscar Carre	Rick Hedges (ICC-er)
Piet Hein, Oscar Carre	Maja Kuijper (zangdocent)
Steigereiland	Angelique Hop (muziek- en dansdocent)
Troelstraschool	Ardy van Driel (muziekdocent)
Wereldwijs	Thijs vd Vossen (ICC-er)
Mocca	Nicolette Talboom (accountmanager PO)
Gespreksleider	Dirk Monsma
Projectleider kenniskring	Ariane Vervoorn

Deelnemers bijeenkomst 12 november 2009 voortgezet onderwijsscholen

Damstede/Over Y College	Peter Staats (muziekdocent)
College De Meer	Yvonne Gelissen (muziekdocent)
Gerrit vd Veen College	Jan Severins (muziek- en CKVdocent)
Orioncollege AG Bell	Manfred Wijker (muziekdocent)
Orioncollege AG Bell	Guus Taekema (muziekdocent)
Pieter Nieuwland College	Johan 't Hart (muziekdocent)
Spinoza Lyceum	Rolf Haak (muziekdocent en CuCo)
Sweelinck College	Arnold Schellekens (muziekdocent)
Vossiusgymnasium	Joppi Tiersma (muziekdocent en CuCo)
Vossiusgymnasium	Zoe Bailleux (muziekdocent)
Mocca	Jacoline Reijntjes (accountmanager VO)
Gespreksleider	Rineke Smilde
Projectleider kenniskring	Ariane Vervoorn

Bijlage 2

Selectie relevante websites

www.amuze-amsterdam.nl
www.jeugdorkest.com website van Stichting Jeugdsymfonieorkesten Nederland
www.muziekinstrumenten.startpagina.nl
www.music-abc.com (bijna) alles over muziek
www.kunstfactor.nl Kunstfactor is het landelijk sectorinstituut amateurkunst.
www.musicalfan.nl
www.music4music.info
www.musicalworld.nl
www.componisten.net
www.classicrat.net
www.digischool.nl/mu/community
www.geluidenbank.nl
www.hafabra.net
www.musica.nl
<http://klassieke-muziek.pagina.nl>
<http://tule.slo.nl/KunstzinnigeOrientatie>
www.wereldmuziek.startkabel.nl
www.muziekgroep.nl
www.musicmanifesto.co.uk
www.muziekcentrumnederland.nl
www.singup.org
www.musicmatters.nu
www.kiesjeinstrument.nl
www.jeugdcultuurfonds.nl
www.gigamsterdam.nl
www.yamaha-europe.com
www.vakspecialistmuziek.nl
www.jointmusicmasters.org
www.youtube.com/user/symphonynl
<http://www.gsmd.ac.uk/connect/>

Literatuur

Bamford, A., The Wow factor, global research compendium on the impact of the arts in education, Munster Waxmann, 2004 (io Unesco)

Bamford, A., Netwerken en verbindingen, Arts and Cultural Education in the Netherlands, Ministerie van Cultuur en Onderwijs, 2007

Bremmer, M., Amuze Muziek Scan Primair Onderwijs, lectoraat Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Amsterdam 2006

Bremmer, M., Huisingh, A., Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan, lectoraat Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Amsterdam 2009

Dijk van, G., Zicht op ...muziekeducatie, achtergronden, literatuur, lesmethoden en websites, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht 2003/2004

Ebbens, J., Zit er nog muziek in het muziekonderwijs van de Tweede Fase? : een onderzoek naar de aansluiting bij de interesse en leefwereld van leerlingen en de plaats die popmuziek daarin inneemt, 2008

Gardner, H., Frames of mind, Basic Books, New York 1983

Green, L., Music, informal learning and the school: a new classroom pedagogy. London, Ashgate, 2008

Günther Bastian, H., Muziek maakt slim, Pantha Rei 2003

Hemel van, A., Naar een deltaplan voor het muziekonderwijs. Verkenningen naar de mogelijkheden van muziekonderwijs in Amsterdam. Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, 2009

Honing, H.J., Iedereen is muzikaal, Nieuw Amsterdam, 2009

Huisingh, A., Hulshoff Pol. R., Van den Bomen E., Toeval gezocht, Uitgeverij Lemniscaat, 2009

Mc Pherson, Child as a musician, Oxford University Press, 2006

Mieras, M., Ben ik dat?, Nieuw Amsterdam, 2007

Oomen, C., Donker, A., Grinten, M. van der en Haanstra, F., Monitor Cultuureducatie voortgezet onderwijs. Meting 2008, Oberon, Utrecht 2008

Sacks, O., Musicophilia, Meulenhoff, 2007

Scholtens, Saskia J., Cultuureducatie, literatuuronderzoek doorgaande leerlijn, RuG, augustus 2007

Vervoorn, A.J., Onbekend maakt onbemind, Boekmancahier, jrg. 15, nr. 56, 2003

Vervoorn, A.J., Enjoy Yourself, Boekmancahier, jrg. 13, nr. 49, 2001

Vogelezang, P., Hemel, A. Van, e.a., Een rugzak gevuld met cultuur, Cultuurnetwerk Nederland/Erfgoed Nederland, 2007

Young, S., Music 3-5, Routledge, 2008

Bijlage 3

Overzicht muziekinstellingen aangemeld op de database van Mocca

Amsterdamse Accordeon Vereniging Forzando

Accordeonvereniging met een viertal orkesten.

De accordeonvereniging Forzando tracht mensen van alle leeftijden te interesseren voor accordeonmuziek en accordeonspelen, waarbij de kernactiviteit het spelen van accordeon in orkestverband is en middels concerten en demonstraties daaraan bekendheid geven. Daarnaast wordt voor alle leeftijden accordeonles verzorgd op elk niveau, overigens met het uiteindelijke doel dat de leerling deel gaat uitmaken van één van de accordeonorkesten. Accordeonles wordt zowel individueel als in groepsverband verzorgd. Verzorging van accordeonlessen door bevoegde docenten.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Opaal 16
1703 CB Heerhugowaard
0348 424106
www.forzando.org
H.J. van der Veen
voorzitter@forzando.org

AngelRecords a Magnificent Shadow

AngelRecords is een platenlabel die valt onder entertainmentbedrijf Magnificent Shadow die ook aan talentontwikkeling doet door middel van workshops op scholen, activiteitencentra en allerlei organisaties met een maatschappelijk doel, om o.a. talentvolle jongeren een springplank te bieden en doorgroeimogelijkheden om een professioneel artistiek beroep te kunnen uitoefenen, op het gebied van zang, dans en muziek.

Voor voortgezet onderwijs.

Osdorpplein 6
1068 EL Amsterdam
06 20205366
www.angelrecords.nl

Aslan Muziekcentrum

De bewoners van Amsterdam kenmerken zich door een diversiteit aan culturele achtergronden. Wij willen de komende jaren middels verschillende culturele projecten meer aandacht besteden aan de talenten van kinderen in plaats van de focus op tekortkomingen. Door onze projecten op verschillende scholen uit te voeren, bereiken wij grote groepen kinderen. Kinderen uit alle lagen van de bevolking kunnen kennismaken en zich ontwikkelen op het gebied van wereldmuziek, dans en zang.

Voor primair onderwijs.

Corantijnstraat 9
1058 DA Amsterdam
020 6896050
www.aslanmuziek.nl
info@aslanmuziek.nl

Atelier Wereldkind

Atelier Wereldkind geeft creatieve workshops aan kinderen en organiseert muziek, kunst, dans, theater & culinaire activiteiten waar kinderen op interactieve en speelse wijze iets leren over een andere cultuur. **Waarom Atelier Wereldkind? Nederland is een multicultureel land. In plaats van mensen met een andere culturele achtergrond te tolereren, is het belangrijk elkaar de hand toe te reiken vanuit een oprechte interesse in elkaar. Atelier Wereldkind wakkert deze interesse aan door kunstzinnige en muzikale middelen in te zetten. Creativiteit en educatie worden op deze manier met elkaar verbonden.**
Voor primair onderwijs.

Vijzelstraat 77
1017 HG Amsterdam
06 81394943
www.atelierwereldkind.nl
Andrea Buning
info@atelierwereldkind.nl

Bart van Helsdingen

Bart van Helsdingen maakt muziek bij documentaires en speelfilms. Geeft workshops latinpercussie en organiseert met heel veel plezier schoolconcerten. Ruim 10 jaar breng ik soloslagwerk programma's voor het voortgezet en basisonderwijs. Deze hebben de vorm van een concert, waarbij de kinderen ook actief betrokken worden. Ik kom op de scholen met een drumstel, een geluidsinstallatie, drumcomputer en een beamer. Dit geeft mij de mogelijkheid om door 'live' camerawerk, filmbeelden en geluidsfragmenten, een afwisselende en spetterende voorstelling te spelen.
Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Houtmankade 41
1013 MR Amsterdam
020 6268792
www.bartvanhelsdingen.com
Bart van Helsdingen
bartvanhelsdingen@planet.nl

Bonekamp

Het componeren en uitvoeren van percussiemuziek, het geven van percussie-workshops en het begeleiden van amateur-producties.
Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Witte de With straat 54 II
1057 ZB Amsterdam
06 19350020
Thomas Bonekamp
kototomas@hotmail.com

De Liedjesman

Huub Hoogkamp is de Liedjesman. Sinds 1999 zet hij kinderen aan tot het schrijven van liedjes. De Liedjesman benadert scholen met een interactief liedjesprogramma, waarin de kinderen zelf een groot aandeel moeten leveren in de totstandkoming van het muzikale eindproduct. Alle gemaakte liedjes worden door de kinderen ingezongen en op een cd gezet.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Prof. H. de Vriesstraat 12
1504 ED Zaandam
06 44636762
www.deliedjesman.nl
Huub Hoogkamp
huubhoogkamp@gmail.com

De Notenbakker

De Notenbakker maakt interactief muziektheater. Regisseuse Margrith Vrenegoor weet als geen ander een klassiek concert te laten ontaarden in een hilarisch kinderfeest. Door simpele meeklapritmes en refreintjes leren de kinderen spelenderwijs een aantal muzikale basisbegrippen zoals: hard, zacht, snel, langzaam en hoog en laag. Caroline Erkelens en Marjolein Bakker zijn twee aan elkaar gewaagde persoonlijkheden met een enorme uitstraling op het toneel. Zij staan garant voor een hoog muzikaal niveau en een grote affiniteit met het theater.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Droogbak 13 III
1013 GG Amsterdam
020 6274207
www.notenbakker.nl
Caroline Erkelens
caroline@caroline-erkelens.nl

DieDrie

DieDrie maakt al jaren voorstellingen voor het basisonderwijs met als doel om kinderen enthousiast te maken voor muziek. Eigen popliedjes met thema's die kinderen aanspreken, veel verschillende instrumenten, leerzaam begeleidend lesmateriaal, flinke dosis humor, interactief en receptief. Doelgroep is de hele basisschool ('Het Beste van DieDrie') of de midden- en bovenbouw (overige programma's). Ook sinds kort een workshop in het aanbod.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Witteweg 12
1865 BA Bergen aan Zee
072 5815217
www.diedrie.nl
Frank Bilzen
info@themusiclab.nl

DM Producties

Presentatie van de gitaar (akoestisch/elektrisch) toegespitst op alle groepen 1 t/m 8. Een kennismaking met het veelzijdige instrument. Wat betekent het om gitaar te gaan spelen? Hoe moeilijk is dat? Aan de hand van luistervoorbeelden wordt het kind geprikkeld om mee te doen en wordt uitgenodigd om gitaar te spelen en mee te zingen. Bij de oudere kinderen vanaf groep 6 wordt er meer aandacht besteedt waar de gitaar vandaan komt, maar ook wat je er allemaal mee kan.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Wilhelminastraat 193 III
1054 WE Amsterdam
020 6169215
www.dalalmarouf.nl
Dalâl Marouf
info@dalalmarouf.nl

Esther Nuijten

Muziek maken met kinderen. Kinderen uit verschillende klassen die een instrument bespelen kunnen een uniek schoolorkest vormen. Door te kijken naar de mogelijkheden van de kinderen en de verschillende instrumenten wordt een muziekstuk gearrangeerd dat aangepast is voor dit speciale orkest.

Voor primair onderwijs.

Bontekoestraat 2
1013 RC Amsterdam
06 36110277
Esther Nuijten
Coolionuijten@hotmail.com

Flow Provider

Flow Provider biedt scholen en culturele instellingen een breed scala van hip hop gerelateerde workshops, demonstraties en presentaties. Naast het actief participeren aan een hip hop activiteit vindt Flow Provider het belangrijk dat de leerlingen van de activiteit worden ingelicht over de sociale, culturele en historische achtergronden van de hip hop cultuur. Elke Flow Provider hip hop activiteit wordt vanuit deze werkwijze georganiseerd en gegeven.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Willemstraat 17 A
5611 HB Eindhoven
040 2376006
www.hiphopworkshop.nl
Kim de Vries
message@flowprovider.nl

Gan production

Victor Sams geeft Afrikaanse trommel, zang en vrije dans workshops op scholen, bedrijven en instellingen door het hele land. De workshops zijn energiek, plezierig en compact. Je wordt op een inspirerende manier bewust van hoe ritme gebruikt wordt in de Afrikaanse cultuur. Ritme is voor en van ons allemaal en de moeite waard om te leren hoe mee om te gaan!

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Wibautstraat 150
1091 GR Amsterdam
06 41183021
www.ganproductions.nl
Victor Edward Sams
ganproduction@xs4all.nl

Glenn Sedoc

Afro-Cubaanse/latin workshop. Het doel van de activiteit is kinderen in de eerste plaats het plezier van muziek bij te brengen. Dit gebeurt door verschillende werkvormen en percussie-instrumenten. Ongemerkt leren ze ook enkele basisprincipes, die belangrijk zijn voor het functioneren binnen een groep, zoals luisteren naar elkaar, samenwerken en respect voor elkaar. Deze activiteit kan ook individuele leerlingen, die faalangst binnen een groep hebben, over de streep trekken. Tevens ontplooiën ze lichamelijke vaardigheden. Denk hierbij aan grove / fijne motoriek en coördinatie.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Karel Doormanstraat 145 huis
1055 VE Amsterdam
020 6236622
Glenn Sedoc
glennsedoc@hotmail.com

Het Concertgebouw N.V.

Het Concertgebouw biedt leerlingen vanaf de eerste groep van het primair onderwijs tot en met de examenklassen van het voortgezet onderwijs de mogelijkheid om in schoolverband in aanraking te komen met de veelzijdige programmering van Het Concertgebouw. Bij dit educatieve aanbod neemt uiteraard het luisteren naar muziek een belangrijke plaats in. Dit luisteren, wordt een stuk aantrekkelijker en leerzamer voor de leerlingen als zij op een actieve manier bij de programma's betrokken worden, door zelf te spelen en te zingen, zelf muziek te bedenken en deze vervolgens uit te voeren.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Concertgebouwplein 2-6
1071 LN Amsterdam
020 5730533
www.concertgebouw.nl
Fenneke Maurice
educatie@concertgebouw.nl

Het Muziektheater

De Educatieve Dienst van Het Muziektheater organiseert projecten rondom een aantal voorstellingen van Het Nationale Ballet, De Nederlandse Opera en Gastprogrammering Het Muziektheater. CKV-leerlingen krijgen een kijkje achter de schermen d.m.v. een rondleiding in Het Muziektheater. Vervolgens nemen ze deel aan een workshop, waarin ze op actieve wijze betrokken worden bij de voorstelling die ze 's avonds bezoeken. Hiernaast organiseert de Educatieve Dienst ook trainingen voor docenten in het middelbaar onderwijs en zijn er intensieve operaprojecten zoals het maken van een mini opera. Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Waterlooplein 22
1011 PG Amsterdam
020 5518134
www.het-muziektheater.nl/educatie
Bart Hermans
educatie@het-muziektheater.nl

Impresariaat Muziekfontein

Impresariaat Muziekfontein is producent van nieuwe (interdisciplinaire) muziekeducatie projecten voor de basisschool en het voortgezet onderwijs. Elk project wordt afgestemd op de wensen en mogelijkheden van de school en leerlingen werken samen met de kunstenaars in de klas. Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Deurloostraat 82 III
1078 JG Amsterdam
020 6794413
www.impresariaatmuziekfontein.nl
Petra Holtkamp
holtkamp@impresariaatmuziekfontein.nl

Jeugdorkest Jong Excelsior

Jeugdorkest Jong Excelsior is een harmonieorkest met ruim 50 leden (12 - 25 jaar) die op hoog niveau musiceren. Zij geeft jaarlijks ca. zeven concerten. Doelstelling van onze vereniging is het bevorderen van de amateurmuziek. Jongeren kunnen bij ons een instrument leren bespelen (instrumenten zijn bij ons te huur) en leren musiceren in een groot orkest. De vereniging organiseert ook projecten samen met basisscholen, zoals een Disneyconcert samen met de Prof. Dr. H. Kraemerschool in Osdorp, waarbij de schoolkinderen zongen in de musical 'Wieger Wordt Wakker'. Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Prinsengracht 558
1017 KK Amsterdam
020 6250062
www.jongexcelsior.nl
Jopie Buijs
secretaris@jongexcelsior.nl

KalentuRa

KalentuRa is een Afro-Caribische slagwerkvereniging. KalentuRa's doel is om middels Afro-Caribisch slagwerk een bijdrage te leveren aan de talentontwikkeling en zelfversterking van jongeren. Naast spetterende optredens verzorgt KalentuRa ook hele leuke workshops en cursussen voor jong en oud. Tijdens een workshop wordt getracht om binnen het afgesproken tijdsbestek één of twee swingende ritmes te spelen compleet met een intro, diverse breaks en een outro, en hierbij gebruik makend van een diversiteit aan Braziliaanse percussie-instrumenten.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Noorderakerweg 2
1069 Amsterdam
06 44339220
www.KalentuRa.com
Rinchemar Martina
info@KalentuRa.com

Koperkwintet KWIVR

KWIVR geeft het koperkwintet een 'nieuw geluid'. Veel tijd wordt gestoken in het zoeken naar en laten componeren van originele muziek voor deze bezetting. Het ensemble werkt ook samen met andere kunst disciplines zoals theater en 'het witte doek'. KWIVR is altijd op zoek naar nieuw publiek; daarom speelt het ensemble naast op concertpodia ook graag in theaters, buurtcentra, instellingen, en scholen. Omdat koperen blaasinstrumenten minder kwetsbaar zijn dan veel andere instrumenten behoort 'buiten spelen' (bij goed weer) ook tot de mogelijkheden.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Hyacintstraat 18
3551 GW Utrecht
06 25058435
www.kwivr.com
Anneke Wensink
info@kwivr.com

LL Kindermuziekwinkel

Muziek verbreedert en kleurt het leven! Voor uw school of instelling inventariseren wij welke muziekmaterialen aanwezig zijn om te gebruiken voor de cultuureducatieleerlijn en/of de methode Muziek waarna een (meerjaars)advies volgt. Het inventariseren, beoordelen van instrumenten en het advies is gratis. Ook geven wij workshops. Wij willen een extra mogelijkheid van muziekonderwijs in de basisscholen, crèches, peuterspeelzalen, buurtcentra, NSO en BSO creëren ten behoeve van de rijke leeromgeving en de ontwikkeling van kinderen.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Samsomlaan 5
2405 DV Alphen aan den Rijn
0172 490194
www.kindermuziekwinkel.com
Ellen van Hartesveldt
ellen@kindermuziekwinkel.com

MaX Music

Met maX Music gaan leerlingen op een leuke en laagdrempelige manier zelf creatief aan de slag. Momenteel bieden we workshops aan in black gospel, jazz, pop/rock, rap/hiphop, songwriting, CabaWraps, The Wordshop, theatersport, en streetdance.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Odijkerweg 42
3709 JK Zeist
034 3521362
www.maxmusic.nl
Menno Wiegeraad
wiegeraad@maxmusic.nl

Milou Veling

Begeleiding van (amateur-)muziek en muziektheater projecten. Het componeren en uitvoeren van muziek en het geven van percussieworkshops.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Hornweg 6
1045 AR Amsterdam
06 26348509
Milou Veling
milouamsterdam@hotmail.com

MO Music Activation

MO Music Activation zoekt nieuw talent! MO Music Activation wil kinderen en jongeren de rijkdom en kracht laten ontdekken van music of black origin, zoals kaseko, R&B, reggae, zouk, gospel, funk, kawina, tumba en jazz. MO Music Activation richt twee orkesten op: een Afro-Caribisch jeugdorkest, voor kinderen vanaf circa 7 jaar, én een Afro-Caribische Brassband, voor jongeren vanaf 14 jaar.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Nieuwpoortkade 2 A
1055 RX Amsterdam
020 6060768
www.momusica.nl
Vincent Henar
info@momusica.nl

Mosquitos on Ice

Mosquitos on Ice werkt samen met Impresariaat Uit de Kunst. Deze voorziet in de behoefte aan pluriform en professioneel kunstaanbod voor het onderwijs in de podiumkunsten muziek, dans en theater. Doel is kinderen en jongeren in een educatieve context in contact te brengen met kunst op een wijze die aansluit bij hun belangstellings- en ontwikkelingsniveau. Uit de Kunst zoekt, selecteert en ontwikkelt zelf een aanbod dat zich onderscheidt in kwaliteit en toegesneden op schooltypen. Voor de selectie van het aanbod onderhoudt Uit de Kunst nauw contact met de afnemers en provinciale steunfunctie.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Jan Lievensstraat 79
1074 TM Amsterdam
06 21812697
www.mosquitosonice.com
Ron Rettich
ronrettich@tele2.nl

Mr. Kite Producties

Mr. Kite Producties verzorgt workshops, lesmodules en onderwijs in de volle breedte van het Culturele spectrum. Met muziek als specialiteit. Dit doen zij voor zowel PO als VO. Deelnemers van ons aanbod leren in een veilige omgeving hun nieuw verworven kennis direct toe te passen. Op deze manier leren ze zichzelf te laten zien. Dit helpt hen de kunsten te gebruiken en in te zetten als middel om zich te uiten. En creatief te zijn. Al onze activiteiten bevatten elementen die voldoen aan de eisen voor muzische vorming zoals die opgesteld zijn door het ministerie van OC&W.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Van der Woudestraat 226
1815 VZ Alkmaar
06 48529427
www.mrkiteproducties.nl
Gerhardt Heusinkveld
info@mrkiteproducties.nl

Muziek Educatie Centrum

Het verzorgen en geven van muzieklessen door 15 docenten: bandles, groepsles zang, koor, zang, gitaar, basgitaar, piano, keyboard, drumles, trompet, trombone, saxofoon, klarinet, dwarsfluit, blokfluit, viool, bandcoaching, stemcoaching, theorie en gehoortraining, solfège.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Willem Fenengastraat 12
1096 BN Amsterdam
020 4638183
www.muziekeducatiecentrum.nl
Martin Govers
info@muziekeducatiecentrum.nl

Muziekcentrum Zuidoost

De missie van Muziekcentrum Zuidoost is in brede zin muziekonderwijs te bevorderen, in de vorm van regulier muziekonderwijs, muziekprojecten en kinderconcerten. Muziekcentrum Zuidoost wil een cultureel centrum zijn voor de wijk waar veel culturele activiteiten plaats vinden, bv. klassieke en jazzconcerten. Haar doel is om zo veel mensen uit Zuidoost met haar muzikale activiteiten te bereiken. Wij bieden aan: reguliere muzieklessen op de muziekschool, muziekschoolprojecten op de basisscholen en middelbare school, kinderconcerten op de basisscholen, leerorkest in zuidoost en concerten in Hofgeest. Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Hofgeest 139
1102 EG Amsterdam
020 6968371
www.muziekcentrumzuidoost.nl
Martje Diemer
baisschoolprojecten@muziekcentrumzuidoost.nl

Muziekgebouw aan 't IJ

In de zomer van 2005 opende het Muziekgebouw aan 't IJ zijn deuren als concertzaal voor de 21ste eeuw. Het Muziekgebouw toont actuele muzikale ontwikkelingen in de vorm van themaprojecten, festivals, multimediaconcerten en bijzondere series, waarbij verbanden worden gelegd met andere tijden, stijlen, culturen en kunstvormen. Er is een grote zaal voor 729 en een kleine zaal voor 100 zitplaatsen, beide met foyers. Het Muziekgebouw aan 't IJ ligt als ontmoetingsplek op de grens van de oude Amsterdamse binnenstad en de nieuw ontwikkelde IJ-oeveren. Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Piet Heinkade 1
1019 BR Amsterdam
020 788 2016
www.klankspeeltuin.nl
Anouk Diepenbroek
anoukdiepenbroek@muziekgebouw.nl

Muziekpakhuis

Meer muziek in de school, maar daar komt het steeds niet van? Het Muziekpakhuis, in 1982 opgericht door muzikanten met een eigen(wijze) visie op muziekonderwijs, ontwerpt voor scholen projecten en workshops op maat. Voor binnen- en naschoolse activiteiten, voor de invulling van een themaweek, of voor een muzikale jaarafsluiting. Voor een groep of voor de hele school. Zo zijn er het Hoorspektakel, Instrumenten proeven, Bandles, percussiewerkshops en nog veel meer. En ook projecten afgestemd op uw wensen. Plezier in muziek maken en vrije muzikale expressie staan bij het Muziekpakhuis centraal. Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Lijnbaansgracht 164
1016 VX Amsterdam
020 6270202
www.muziekpakhuis.nl
Marc Winder
mwinder@muziekpakhuis.nl

Muziekschool Amsterdam

Muziekschool Amsterdam werkt vanuit een eigentijdse visie op muziekeducatie. Kinderen ontwikkelen hun creatieve vermogens, beoefenen gepassioneerd en met plezier tal van muziekstijlen en genieten van eigen en andermans verrichtingen. Speciaal voor het primair onderwijs hebben wij de 'Muzieklijn' ontwikkeld. Deze biedt de school talloze mogelijkheden om door middel van doorgaande leerlijnen invulling te geven aan de muzikale ontwikkeling van kinderen.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Bachstraat 5
1077 GD Amsterdam
020 5787373
www.demuzieklijn.nl
Lies Uffink
luffink@msadam.nl

Muziekschool Noord

Muziekschool Noord werkt vanuit een eigentijdse visie op muziekeducatie. Kinderen ontwikkelen hun creatieve vermogens, beoefenen gepassioneerd en met plezier tal van muziekstijlen en genieten van eigen en andermans verrichtingen. Speciaal voor het primair onderwijs hebben wij de 'Muzieklijn' ontwikkeld. Deze biedt de school talloze mogelijkheden om door middel van doorgaande leerlijnen invulling te geven aan de muzikale ontwikkeling van kinderen.

Voor primair onderwijs en voor speciaal onderwijs.

Alkmaarstraat 10
1024 TT Amsterdam
020 6368654
www.muziekcentrum-noord.nl/scholen
Otto de Jong
info@muziekcentrum-noord.nl

Muziektheater Frank Groothof

Frank Groothof wil opera's, Griekse mythen en andere prachtige verhalen voor volwassenen toegankelijk maken voor jongeren. In zijn voorstellingen laat hij ze tevens kennismaken met diverse muziekstijlen & instrumenten. Kinderen kunnen zichzelf makkelijk identificeren met Frank, omdat hij speelt zoals kinderen dat doen; met weinig middelen voert hij ze mee over bergen en door moerassen naar kastelen waar prinsessen wachten om gered te worden.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Purmerdijk 15
1446 RJ Purmerend
0299 621462
www.frankgroothof.nl
Hilda van der Weij
vrijeval@frankgroothof.nl

N.D.M. Music Productions

Muziek organisatie gespecialiseerd in maatschappelijk en sociale begeleiding met muziek. Organiseert muzieklessen, workshops en begeleiding voor kinderen vanaf 4 jaar. Met docenten gespecialiseerd in activiteiten zoals: Brassband, Dans, Trompet, Drums enz.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Wethouderwierdelstraat 19
1107 DJ Amsterdam
06 50488747
www.ndmmusicproductions.nl
Michael Sabajo
msabajo@gmail.com

Nederlands Philharmonisch Orkest

NedPhO GO! is het omvangrijke sociaalmaatschappelijke activiteitenprogramma van het Nederlands Philharmonisch Orkest. Het omvat activiteiten en projecten voor jongeren binnen en buiten school. Voor alle onderwijsgebieden, zowel primair als voortgezet onderwijs, ontwikkelt NedPhO GO! projecten. Musici van het orkest komen in de school, maar scholen komen ook naar het orkest. Naast de educatie organiseert NedPhO GO! ook concerten en projecten op verrassende en onverwachte locaties in de stad, coaching en activiteiten voor jong talent.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Beurs van Berlage Damrak 213
1012 ZH Amsterdam
020 5217500
www.nedphogo.nl
Jacco Minnaard
jm@nedpho.nl

Opera Animous

Opera Animous maakt muziektheater waarbij klassieke muziek de drijvende kracht is. Het gezelschap wil haar muziektheater- en operavoorstellingen maken voor een breed publiek en hoopt door educatieve projecten een jong publiek met het genre vertrouwd te maken en daarmee te laten zien dat opera en al zijn verschijningsvormen een bijzondere belevenis is, die kinderen in hun dagelijks leven niet zomaar tegenkomen.

Voor voortgezet onderwijs.

Vinkenslag 8
1426 AM De Hoef
06 43009073
www.operanimous.nl

Opleidingen & Cursussen De Kleine Troubadour

Opleidingen & Cursussen De Kleine Troubadour verzorgt sinds 2001 muzikeducatie voor zowel kinderen tussen 4 maanden en 6 jaar als voor de professionals die met het jonge kind werken in de vorm van workshops en de opleiding Vakleidster Muziek. Doel is op professionele wijze muziek in kinderopvang en kleutergroepen te integreren in de vorm van op zichzelf staande muziekactiviteiten als ook verweven door de dag heen.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Wethouder den Hertogstraat 28
1107 DA Amsterdam
020 4525025
www.dekleinetroubadour.nl
Bernadette Krans
info@dekleinetroubadour.nl

Orkest MaxTak

Orkest MaxTak brengt met liefde grote en kleine verhalen muzikaal tot leven in jeugdmuziektheater. Ze heeft iets bijzonders te bieden aan jeugd: de laagdrempelige kennismaking met klassieke en nieuwe muziek, met een mobiel orkest dat het publiek zo nodig opzoekt. Het tienkoppig orkest vormt het uitgangspunt van de voorstellingen en bestaat uit 4 strijkers, 4 blazers, piano en slagwerk. De muziek ontstaat letterlijk voor de ogen van het publiek. Per project wordt een nieuwe componist gevraagd om muziek te schrijven en wordt een zingende gastacteur aangetrokken.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Postbus 15985
1001 NL Amsterdam
020 6163731
www.maxtak.nl
Tanja van Dijk
t.vandijk@maxtak.nl

PercussieXpress

Organiseren en verzorgen van percussielessen en workshops voor kinderen op scholen en in eigen studio. Promotie van percussiemuziek d.m.v. lessen en workshops djembe en/of darbuka in combinatie met beweging, dans en zang voor alle soorten onderwijs. Actief, creatief en gemeenschappelijkheid zijn belangrijke thema's binnen de workshop. Met presentatie mogelijkheid aan het eind van de cyclus. Mogelijkheden na school, maar ook onder schooltijd in projectvorm. Onder leiding van artiesten met didactische scholing en ruime ervaring.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

D.Stalpstraat 141
1013 Amsterdam
06 13182895
www.percussiexpress.nl
Rutger van der Ree
r.vanderree@wanadoo.nl

Productiehuis Jeugdconcerten

Productiehuis Jeugdconcerten maakt concerten voor iedereen vanaf zes jaar. Allerlei vormen van muziek komen op het podium tot leven. Kom kennismaken met klassiek of jazz. En kom luisteren naar muziek uit verre landen of muziek van nu. De concerten zijn niet alleen fijn voor je oren; op het podium valt ook heel wat te zien.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Nieuwe Leliestraat 169
1015 HD Amsterdam
020 6202828
www.jeugdconcerten.nl
Sietske Oud
sietske@jeugdconcerten.nl

Samenscholers

Kinderen kennen elkaar meestal van school. Maar hoe leer je nu de kinderen kennen die op een andere school zitten? Samenscholers brengt kinderen van verschillende scholen met elkaar in contact door middel van verschillende activiteiten. Samen muziek maken op spectaculair grote instrumenten of muziek maken met gevonden 'geluiden op straat', kunstwerken van gevonden voorwerpen creëren, de eigen leefwereld om zetten door actief kennis te maken met de praktijk van het documentaire maken (i.s.m. IDFA), de eigen wereld beschrijven aan de hand van onderwerpen die kinderen zelf aandragen.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

www.samenscholers.nl
Hans van Dorp
info@samenscholers.nl

Satcha's

Jezelf positief neerzetten op het podium, voor een klas of gewoon in het dagelijks leven, staat onlosmakelijk in verbinding met hoe je over jezelf denkt, oftewel jouw zelfbeeld. Hoe kan ik mijn zelfvertrouwen vergroten? Hoe kan ik mij 'groot' voelen? Hoe kan ik overkomen zoals ik dat wil? Je bent jong en op zoek naar jezelf. In deze workshop wordt door middel van zang op een luchtige en speelse wijze een bewustwordingsproces van het positieve zelfbeeld gecreëerd. Niemand hoeft te kunnen zingen, als je het maar leuk vindt! Doel: bewustwording van zelfbeeld bij jongeren.

Voor voortgezet onderwijs.

Satcha Valies
satval@hotmail.com

Slagzin

Slagwerktheatergroep Slagzin bestaat uit 2 jonge slagwerkers en een acteur/mimespeler. Zij combineren slagwerk met theater. Slagzin heeft als doel de kinderen de rijke slagwerkcultuur in de wereld te laten horen, zien en beleven. Het resultaat is een interactieve én educatieve theatervoorstelling van 50 minuten. Geschikt voor kinderen van 4 t/m 9 jaar. Op locatie of in het theater. Voorstellingen: 'Reis rond de Wereld in 80 Slagen!' en 'Het Ritme van het Bos!' Slagzin geeft ook workshops: 'Met stokken op de planken!' De workshop is gebaseerd op het gedicht 'Boem! Paukenslag!'

Voor primair onderwijs.

Victorieplein 39 II
1078PD Amsterdam
06 14614168
www.slagzin.org
Stijn Verstraete
stijn@slagzin.org

Stichting Black Straight Music

Stichting Black Straight Music wil een bijdrage leveren aan cultuureducatie in Nederland. Daartoe organiseert zij elk jaar twee podiumprojecten uitgevoerd door de Ronald Snijders band. Eén voor volwassenen en één voor kinderen. Hiermee wordt geprobeerd een breed publiek te trekken, mensen met een verschillende culturele achtergrond. Het publiek neemt kennis van de achtergrond en ontwikkeling van niet-westerse (o.a. Surinaamse) muziek in Nederland.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Siberie 18
2613 MC Delft
06 4888 1105
www.ronaldsnijders.nl
Peter Creemers
blackstraightmusic@orange.nl

Stichting Di Gojim

Schoolvoorstelling 'Over de Brug' overrompend! 'Over de brug' is een modern sprookje over liefde die geen grenzen kent. Verschillen in cultuur, afkomst en geloof kunnen worden overbrugd. Als je de moed hebt.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Lage Gouwe 130
2801 LK Gouda
06 53778887
www.digojim.nl
Jaap Mulder
jaap.mulder@gmail.com

Stichting Jazz

Maker van cultuureducatie voor het primair en voortgezet onderwijs. Stichting Jazz is producent van culturele activiteiten die nauw aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen op het lager- en voortgezet onderwijs.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Damrak 70 / Unit 4.59
1012 LM Amsterdam
06 52677955
www.stichtingjazz.nl
Serge van der Putten
serge@stichtingjazz.nl

Stichting Kamermuziek Amsterdam

De Stichting Kamermuziek Amsterdam organiseert klassieke concerten in de mooiste concertzalen van Amsterdam. Al meer dan 35 jaar organiseren wij jaarlijks ca. 50 concerten. Onze doelstelling is het bevorderen van kamermuziek binnen Nederland. De kernfunctie is het presenteren van gekend en nieuw Nederlands talent in een evenwichtige mix van zogeheten 'ijzeren' kamermuziekrepertoire en nieuw gecomponeerd en/of vergeten werk.

Voor voortgezet onderwijs.

De Kempenaerstraat 11
1051 CJ Amsterdam
020 6812100
www.kamconcerten.nl
Francis Wammes
info@kamconcerten.nl

Stichting KidZ & Hits

Bij popzangschool Kidz & Hits kunnen kidz van 4 t/m 18 jaar terecht om te zingen in groepsverband. Solo- & achtergrondzang, microfoontechniek, tekstbeleving & presentatie zijn enkele voorbeelden van punten van aandacht. Samen met een team van docenten geeft Juliette de Goede de kinderen inzicht in wat er zoal de hoek om komt kijken bij het zingen van popsongs. Hits van nu maar ook "Golden Oldies" vormen de basis voor de lessen. Tweemaal per jaar geven de kidz een grote show. Natuurlijk om het geleerde in praktijk te brengen, maar ook om te laten zien hoeveel plezier zingen met zich meebrengt.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Valeriusstraat 165 huis
1075 EV Amsterdam
06 44982576
www.kidzenhits.nl

Stichting Memorabele Momenten

Stichting Memorabele Momenten heeft zich tot doel gesteld hele jonge kinderen van 0 tot 6 jaar in contact te brengen met jonge, zeer getalenteerde musici, dansers en acteurs.

Memorabele momenten zijn momenten om telkens weer naar uit te kijken, een verrijking en een bijzondere gebeurtenis in het dagelijkse leven van jonge kinderen. In kort durende presentaties van ongeveer 20 minuten nemen verschillende artiesten hun jonge publiek mee naar hun eigen muzikale, theatrale wereld. Zie ook onze videofilm op onze website.

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Agatha Dekenstraat 33 huis
1053 AM Amsterdam
020 6163638
www.memorabelemomenten.nl
Max Brenman
max@memorabelemomenten.nl

Stichting Sfeerconcerten

Eén van de doelstellingen van Stichting Sfeerconcerten is om jongeren te betrekken bij klassieke en nieuwe muziek. Wij organiseren concerten op maat i.s.m. de school en geven het concert op school. Ook voor naschoolse opvang hebben wij een aantal leuke projecten, waaronder een cd-opname.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Varenstraat 37
3765 WJ Soest
035 60126567
www.sfeerconcerten.nl
Joyce Houtkoop
info@sfeerconcerten.nl

Stichting SWING

Organisatie en aanbieden workshops, masterclasses en participatieconcerten aan onderwijsinstellingen en bedrijven. Ontwikkeling en distributie van leermiddelen. Organisatie van workshop festivals op nationaal niveau. Samenwerkingsverbanden met bestaande organisaties en initiatieven. Landelijke stichting promotie muziekimprovisatie producten van educatieve projecten en een breed scala van muzieksoorten, van jazz-, wereld- tot hedendaagse muziek.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Benedenweg 74 A
1834 AK Sint Pancras
072 5615649
www.swingweb.nl
Carola Wals
info@swingweb.nl

Stichting Tetzepi

'De Tetzepi Methode' is een educatief en interactief project waarbij leerlingen uit het VO, na enkele voorbereidende workshops als muzikant en/of componist optreden met de internationaal vermaarde bigband Tetzepi. Tetzepi is een bijzondere bigband. De vijftien musici ogen wellicht als een traditionele bigband, maar zij spelen zelden vier-in-de-maat muziek. De swingende grooves zijn vaak in minder voor de hand liggende maatsoorten en hun muziek is zowel gecomponeerd als geïmproviseerd.

Voor voortgezet onderwijs.

Argonautenstraat 75 III
1076 KM Amsterdam
020 6937048
www.tetzepi.nl
Esmée Olthuis
olthuis@xs4all.nl

TangoMuziek.nl

Historia del Tango. Bent u geïnteresseerd in de achtergronden van de Argentijnse Tango? Aan de hand van oude filmbeelden, muziekfragmenten en een heldere uitleg krijgt u een sfeerbeeld van het ontstaan en de ontwikkeling van de Argentijnse tango. Eventueel aangevuld met live muziek en/of dans. `Tangogeschiedenis` is geschikt voor muziekscholen, lager onderwijs en voortgezet onderwijs.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

3e Oosterparkstraat 302
1092 SB Amsterdam
06 54977176
www.tangomuziek.nl
Kay Sleking
kay@tangomuziek.nl

TrashPercussion

Doel van TrashPercussion is dat kinderen en jongeren de basisprincipes van percussie leren: hoge en lage klanken en ritmes. Door goed onderzoeken van voorwerpen op hun klankmogelijkheden leren ze ook om op echte instrumenten op zoek te gaan naar verschillende klanken. Door het gebruiken van diverse voorwerpen als slaginstrument zoals: emmers, flessen, lege blikjes, kookpannen ontdekken we spelenderwijs klanken en ritmes die we mengen en zo een slagwerkgroep wordt.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Wedderborg 64
1082 TB Amsterdam
06 53906407
www.myspace.com/claustofft
Claus Tofft
tofft@xs4all.nl

Trio Cassandra / Stichting Radius

Wie een optreden van Trio Cassandra bezoekt, ontdekt dat kamermuziek ook een grensverleggend genre kan zijn. Dit rietblazersensemble geeft concerten waarbij muziek wordt gemixt met theater, literatuur of andere kunstvormen. Trio Cassandra staat voor een vernieuwing van de concertpraktijk, maar ook voor een originele repertoirekeuze. Het werken met kinderen speelt een belangrijke rol. Zo worden ook workshops met theater en muziek aan scholen aangeboden.

Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Nieuwe Hoogstraat 28 B
1011 HG Amsterdam
020 4232256
www.triokassandra.nl
Stefanie Liedtke
stliedtke@yahoo.co.uk

Virtual Music School

De VMS richt zich op iedereen die wil weten hoe muziek in elkaar steekt, en/of zoekt naar concrete technieken om te leren improviseren. Voor muzieklessen in het middelbaar onderwijs worden vaak wiskundig aandoende zaken als de kwintencirkel en kerktoonladders op een zeer transparante wijze uitgelegd, en wordt vooral duidelijk wat je er in de praktijk mee kunt. 46 filmpjes vormen de ruggengraat.

Voor voortgezet onderwijs.

Snelleveldstraat 39
1107 VS Amsterdam
020 6974595
www.virtualmusicschool.org
Bart Noorman
info@virtualmusicschool.org

Wester Harmonie

De Wester Harmonie is van oorsprong een bedrijfsorkest en werd als 'Westers Harmoniekorps' in 1904 opgericht door personeelsleden van de Wester Suikerraffinaderij in Amsterdam. Die rietsuikerfabriek in de Spaarndammerbuurt is allang verdwenen. Wat bleef is de merknaam 'Wester Strop' en de Wester Harmonie, die inmiddels meer dan een eeuw oud zijn en uitgegroeid zijn tot een modern harmonieorkest. We zijn een amateur-orkest dat streeft naar een zo goed mogelijk uitvoeringsniveau. Het bestaat uit mensen met ten minste één overeenkomstige eigenschap: plezier in het spelen!

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

Slotermeerlaan 160
1063 JW Amsterdam
0299 643215
www.westerharmonie.nl
Hans Lington
wester@hccnet.nl

Wierings Trompetter Korps

Wij maken muziek (mars). De drumband oefent op vrijdagavond van 19.00 tot 22.00 uur. Je kunt bij ons leren trommelen, trompet, jachthoorn en bas trompet blazen. Ook hebben we pauken bekkens en lyra`s.
Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Pythagorasstraat 96 B
1121 PC Landsmeer
020 6932965
www.rivergirls.nl
Petra Seel
fpjdseel@hetnet.nl

Wij Maken Het

Grafische vormgever en muziekleraar ontwikkelen educatieve muziekwebsites. Onze Cd-roms als 'de Notenkraaker' en 'de Klankenkraker' worden veel gebruikt in het onderwijs. Wij maken websites die het muzikaal gehoor van leerlingen ontwikkelen.
Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en voor speciaal onderwijs.

Kokstraat 12
7211 AP Eefde
0575 518722
www.wijmakenhet.nl
Gerrit Ebbink
post@wijmakenhet.nl

YAMAHA Music Central Europe branch Benelux

De Blazersklas is een manier van muziekonderwijs waarbij de leerlingen samen leren spelen op een blaasinstrument in een symfonisch blaasorkest. Muziektheorie en -geschiedenis zit er doorheen verweven. Men maakt gebruik van de methode essential elements.
Voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Clarissenhof 5 B
4133 AB Vianen
06 53671069
www.yamaha.nl
Vincent de Leur
blazersklas@yamaha.nl

!Ynx

!Ynx is in 2005 opgericht door sopraan Christina Vörtl en accordeoniste Marieke Grotenhuis en richt zich op het uitvoeren van vernieuwende projecten in de combinatie van nieuwe muziek en theater. Onze doelstelling is nieuwe muziek toegankelijk, aansprekend en inspirerend te maken voor een nieuw en jong publiek!
Voor voortgezet onderwijs.

Rietveld 220
2611 LR Delft
015 2144868
www.ynx-duo.nl
Christina Voltl
info@christinavoltl.nl

Yusufsbeat

Yusuf Nuweku is afkomstig uit Ghana en woont al lange tijd in Nederland. In Ghana heeft hij percussie leren spelen door zijn familie en heeft hij zich hierin verder ontwikkeld bij het Arts Centre en de Universiteit van Legon. In de meer dan twintig jaar dat hij als percussionist actief is heeft Yusuf vele lessen gegeven aan leerlingen, dans- en percussiegroepen. Momenteel begeleidt hij Afrikaanse danslessen bij Crea, de culturele organisatie van de Universiteit van Amsterdam, en geeft hij percussie workshops en speciale voorstellingen op allerlei scholen in het land via Mundial Productions.

Voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Singerstraat 57
1064 WP Amsterdam
06 50577272
www.yusufsbeat.nl

Zingikker Produkties

Chris Winsemius, alias Zingikker, geeft uw school een muzikale opkikker. Naast zijn werkzaamheden als scenarioschrijver voor o.a. Sesamstraat, is hij muziekpedagoog en schrijft hij liedjes voor de basisschool. Hiermee stelt hij workshops samen, waarbij hij zingt met het team. De originele liedjes spreken tot de verbeelding en zorgen voor veel vrolijkheid. Het enthousiasme van Chris is aanstekelijk, óók voor diegenen met `zangvrees`. Muzikaal onvermogen kan omgebogen worden tot een pedagogisch voordeel!

Voor primair onderwijs en speciaal onderwijs.

C. van Eesterenplein 100
1333 Almere
036 8444157
www.zingikker.nl
Mieke Eichelsheim
mieke@zingikker.nl

De informatie in het bovenstaande overzicht van muziekinstellingen komt rechtstreeks van de muziekinstellingen zelf en bevat mogelijk onjuiste gegevens.

Colofon

Rapport Kenniskring Muziekeducatie: P. Brandon

Ontwerp: FVM'Design, Amsterdam

Kleine Gartmanplantsoen 21 1017 RP Amsterdam

T 020 620 9567

info@mocca-amsterdam.nl | www.mocca-amsterdam.nl